

Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatının Kurulması: Urfa Örneği (1845-1918)*

Establishment of the Police Organization in the Ottoman Empire: The Case of Urfa (1845-1918)

Ahmet ASLAN^{T**}

*Bu makale, Prof. Dr. Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde hazırlanan "Urfa'da Asayiş ve Güvenlik (1913-1918)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

**Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

ORCID: A.A. 0000-0002-2413-9619

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Ahmet Aslan,
İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail:
ahmet_aslan_tr@yahoo.com

Başvuru/Submitted: 28.06.2020
Revizyon Talebi/Revision Requested:
05.10.2020
Son Revizyon/Last Revision Received:
21.11.2020
Kabul/Accepted: 21.11.2020

Atf/Citation: Aslan, Ahmet. "Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatının Kurulması: Urfa Örneği (1845-1918)." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 38 (2020): 25-58.
<https://doi.org/10.26650/YTA2020-759368>

ÖZ

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra başkent ile eyaletlerde asayiş ve güvenliği sağlamak için 20 Mart 1845 tarihinde, 17 maddeden oluşan bir Polis Nizamnâmesi kabul edilmiş; 10 Nisan 1845 tarihinde ise Tophane-i Amire Müşiriyeti'ne bağlı polis teşkilatı kurulmuştur. Ayrıca 15 Şubat 1846 tarihinde Bâb-ı Seraskeri'den bağımsız bir zaptiye teşkilatı kurulmuştur. 1879 yılına kadar polis ve jandarmanın ordudan bağımsız, fakat aynı merkezden kumanda edildiği "Tevhid-i Zabita" dönemi yaşanmıştır. II. Abdülhamit döneminde polisin gerek eğitim gerekse sayısında büyük gelişmeler sağlanmış, 1907 yılında Polis Nizamnâmesi hazırlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde polis teşkilatı yeniden yapılandırılmış ve 1913 yılında yeni bir Polis Nizamnâmesi yayımlanmıştır. Halep'e bağlı olan Urfa'da polis, Halep Polis Teşkilatı içinde yer almıştır. 13 Nisan 1910 tarihinde Urfa'nın müstakil sancak olmasından sonra Urfa Polis Teşkilatı, doğrudan başkente bağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Polis, Halep, Zabita Teşkilatı, Güvenlik

ABSTRACT

After the abolition of the Janissary Corps, a police order consisting of 17 articles was accepted on March 20, 1845 to ensure public order and security in the capital and the provinces, and a police agency affiliated with the Tophane-i Amire Consultancy was established on April 10, 1845. In addition, a Zaptieh organization was established on February 15, 1846, independent of Bâb-ı Seraskeri. Until 1879, the period of "unity of Zaptieh" which was independent of the police and gendarmerie army, but controlled from the same center, occurred. During the reign of Abdulhamit II considerable improvements were made in both the number and education of the police, and the Police Ordinance was published in 1907. During the Second Constitutional period, the police organization was

restructured, and a new Police Ordinance was published in 1913. In Urfa, which was originally connected to Aleppo, the police was part of the Aleppo police force. After Urfa became an independent sanjak on April 13, 1910, the Urfa Police Service was connected directly to the capital.

Keywords: Urfa, Police, Aleppo, Zaptieh Organization, Security

Extended Abstract

After the abolition of the Janissary Corp, the police organization affiliated with Tophane-i Amire Consultancy was established to ensure public order and security in the capital and the provinces, and a Zaptiye organization independent of General Staff (Bâb-ı Seraskeri) was established. Until 1879, the police and gendarmerie were independent of the army, but commanded from the same center. In Urfa, after the Tanzimat, the timar was abolished, and the Zaptiye organizations had been established since 1867. During this period, tribes were also assigned the task of providing security.

During the reign of Abdulhamit II, considerable improvements were made in both the number and education of the police. While previously literacy was not a criterion for being a police officer, in this period, police were also trained in judicial and administrative issues in addition to reading and writing. In this period, significant advances were made in the development of the police in Istanbul, and the development of the police in the provinces accelerated. These developments are clearly observed in the Aleppo Province. In this period, the first police officers appointed to Urfa in 1889, which was a sanjak of Aleppo Province, were commissioner Kadri Efendi and police Yunus Efendi. In 1892, outside of Urfa, police were appointed for the first time in the Birecik town. The number of police in the Urfa banner increased in the following years.

During the Second Constitutional period, the police organization was restructured, new arrangements were made, and the uniforms were changed by dismissal, recruitment, and assignment. After the 31 March Incident, the Supervision of Zaptieh was eliminated. With the law adopted on August 4, 1909, General Directorate of security and a police directorate affiliated to the Province of Istanbul were established. By the law published on June 4, 1911, a branch was established for the safety and security of the country, Public Directorate of Security under the Ministry of Interior, and a separate directorate was established under the name of the Istanbul Police Directorate, supervised by the Minister of Interior.

Urfa, connected to the Province of Aleppo, became the independent sanjak of Urfa on April 13, 1910. The Urfa Police Service was also separated from the Aleppo Province and connected directly to the General Directorate of Security. In 1910, there was a deputy commissioner and ten police officers in Urfa.

II. During the constitutional period, the number of police in the Urfa police force increased. II. During the reign of Abdulhamit II, the police consisted of Muslims exclusively, whereas in the constitutional period, non-Muslim police officers were also appointed. In addition, police officers graduated from schools such as Ottoman junior high school (Rüşdiye) and high school (İdadi). Moreover, police officers who received medical and madrasa education were accepted. Some police officers switched from sergeants, master sergeants, and guards to policemen.

New regulations regarding the police force were enacted during the Union and Progress period. A new police order prepared in 1913 was more in line with the principles of the new period and met the needs of the time. The Committee of Union and Progress developed parallel to the period in the Urfa Police Service. In 1913, there was an increase in the number of Urfa police crew, but this was not sufficient. During this period, most of the police officers in Urfa were from Urfa, and the minority was from other cities. Policemen living in Urfa and its vicinity graduated from the Beirut Police School and other police officers came from cities such as from Edirne and Thessaloniki. They were trained in police schools close to their hometowns. The vast majority of police officers spoke at least one foreign language (e.g., Arabic, Armenian, Kurdish, and French). Apart from the Muslims, non-Muslim policemen also served. Some of the police officers were appointed during the reign of Abdulhamit II and continued his duties after the Second Constitutional Era.

The General Directorate of Security issued a circular on May 4, 1914 and requested that police officers gather at the headquarters. Due to the insufficient number of police in Urfa, police and gendarmerie cooperated in some police stations, while only gendarmes took part in some police stations. Although the number of police in Urfa was insufficient, the police played an effective role in ensuring security with their devoted efforts.

After Operation Sarıkamış failed, the Russians captured Van, Muş, and Bitlis, and then occupied the territory up to the west of Trabzon on the coast of Erzurum and Erzincan. People living in these occupied areas migrated to other places. Some of the immigrants who came to Urfa were former police officers in Van and Bitlis. These police officers were temporarily employed in Urfa during their stay.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde, 1826 yılına kadar asayiş ve güvenlik, yeniçeriler ve sipahiler tarafından sağlanmaktaydı.¹ 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra başkent in asayişini sağlama görevi Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ve Seraskerliğe geçmişti. Bu dönemde İstanbul cihetinin asayiş ve intizamı, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye tarafından sağlanmıştı. Asayişten sorumlu olan askerler, doğrudan Bâb-ı Seraskeri'ye tâbiydiler. Ayrıca Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından iki ay sonra (Ağustos 1826) İstanbul'da daha önce var olan İhtisap Ağalığı teşkilatının genişlemesi ve ödevlerinin fazlaştırılmasıyla İhtisap Nezareti teşkil edilmişti. Bu nezarette, kendisine yüklenen görevlerle zabıta görevini ifa etmişti.²

Osmanlı Devleti'nde eyaletlerde asayiş işleri sipahilere bırakılmıştı. Fakat düzen bozulunca, II. Mahmut döneminde bu teşkilat tasfiye edildi. Daha sonra muhtelif yerlerde, arta kalan 20-30 bin kişilik mevcuduyla yeni bir inzibat kuvvetinin vücuda getirilmesi için faydalanılmak istenmişti. Bunlardan alaylar oluşturuldu. Bu sipahiler, 1840 yılında Zaptiye Müşiriyeti kurulmadan önce ilk zaptiye erleri kadrosunun nüvesini teşkil ettiler. 1834 yılında, eyaletlerde Asâkir-i Redife adıyla bir nevi yedek ordu oluşturuldu. Bu ordu, Rumeli ve Anadolu'nun bazı eyaletlerinde tertip edildi. Her sancakta üçer dörder tabur olmak üzere, her eyalette 10-12 tabura balığ kuvvet oluşturuldu. Binbaşı, kaymakam ve miralaya kadar subaylar, memleketin ayan ve ileri gelenleri arasından seçilmiş ve valinin komutasına verilmişti. 6 Eylül 1843 tarihinde kabul edilen kanun ile redifler, Asâkir-i Mansure'ye ilhak edildiler. Burada beş sene görev aldıktan sonra redif teşkilatına ayrılan Asâkir-i Mansure, devletin yedek ordu kuvvetini ve taşranın inzibat kuvvetini vücuda getirdi.³ Gerek eyaletler ve İstanbul'da gerek başkent in muhtelif yerlerinde, asayiş sağlayan kuvvetler aynı olmadığı gibi tek komutaya da tabi değildi. Bu karışık durum, Zaptiye Müşiriyeti'nin kurulduğu 1846 yılına kadar devam etti.⁴

Askerlik alanında yapılan düzenlemelerle iç güvenliğin sağlanmasında istenilen sonuçlar elde edilememişti. Bu durum, devleti yeni düzenlemeler yapmak zorunda bırakmıştı. Taşrada 8 Haziran 1844 tarihinde yapılan düzenleme ile zaptiye teşkilatı kurulmuştu. Bu düzenleme ile imparatorlukta yüzyıllardır süregelen, tımarlı sipahi örgütü ortadan kaldırılmıştı. Vali ve kaymakamların yönetiminde bulunan bölgelerde tımarlı

1 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta (Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum)*, Ankara, Kanaat Basımevi, 1947, s. 69.

2 Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, C.1, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995, s. 325-347; Halim Alyot *Türkiye'de Zabıta...*, s. 70-72.

3 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta...*, s. 69-73.

4 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta...*, s. 69.

sipahiler (eşkinici), gelirlerine göre “piyade zaptiye neferi” veya “süvari zaptiye eri” olarak görevlendirilmişti. Zaptiye teşkilatının çalışmaya başlamasıyla eskiye oranla bazı ilerlemeler olmuştu. Fakat kısa sürede polisiye önlemleri almak kolay olmamıştı. Üstelik örgütle birlikte yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Zaptiye neferi olanların çoğu, yörenin sivrilmiş, derebeyleşme eğiliminde olan ailelerinin çocukları olduğundan tımar toprakları, uzun süreden beri hiçbir hizmet yapmadan bunların eline geçmişti.⁵

1. Osmanlı Devleti’nde Polis Teşkilatının Kurulması

Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra başkent ile eyaletlerde asayiş ve güvenliğin sağlanması için görevlilerin yetkileri artırılmıştı. Fakat bu yetki artırımına rağmen zabıta işlerindeki karışıklık, birçok makam ve mercilere bağlı olması durumu devam etmişti. Teşkilat ve icraat sahasında bu anarşiyi ortadan kaldırmak amacıyla 10 Nisan 1845 tarihinde İstanbul’da polis teşkilatı için adım atılmıştı. Başkentte, ahalinin emniyeti ve beldenin zabıta işlerinin temini amacıyla Tophane-i Âmire Müşiriyeti’nin emrine verilmişti.⁶ Fakat polis teşkilatına dair ilk adım, “*Paris Emniyet Müdürünün Görevlerini Düzenleyen Kararname*” temel alınarak hazırlanan⁷ 11 Rebiülevvel 1261 (20 Mart 1845) tarihli ve 17 maddeden oluşan ilk Polis Nizamnâmesi’dir. Bu nizamnâme daha sonra yabancı devlet elçilerine de gönderilmişti.⁸ Ayrıca Polis Meclisi de yürürlüğe girmiştir. Polis Meclisi’ne “*memleketin iç güvenlik ve asayişine taalluk eden gerekli kanun ve nizamnameleri ittihaz ve bunların icrasına nezaret*” görevi verilmişti.⁹

Bu dönemde atılan en önemli adımlardan biri de 18 Safer 1262 (15 Şubat 1846) tarihli nizamnâme ile Bâb-ı Seraskerî’den bağımsız bir Zaptiye Müşiriyeti’nin kurulmasıydı. Bu tarihten 1879 yılına kadar polis ve jandarma, ordudan bağımsız bir şekilde fakat aynı merkezden kumanda edilmişti. Bundan dolayı bu dönem “Tevhid-i Zabıta” olarak adlandırıldı.¹⁰

5 Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 3. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2013, s. 318-320.

6 Halim Alyot, *Türkiye’de Zabıta...*, s. 75-77.

7 Mesut Gülmez, “Polis Örgütünün İlk Kuruluş Belgesi ve Kaynağı”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.16, S.4, Aralık 1983, s. 5.

8 Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, C.2, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, s. 875-880; *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, 2. bs., Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Arşiv ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Yayınları, 2014, s. 3-7; Halim Alyot, *Türkiye’de Zabıta...*, s. 150-151; Derviş Okçabol, *Zabıta Tarihi*, Ankara, Ankara Polis Enstitüsü Neşriyatı, 1940, s. 96; Derviş Okçabol, *Meslek Tarihi*, Ankara, Ankara Polis Müdürlüğü Neşriyatı, 1939, s. 78; Ali Birinci, “Türk Emniyet Teşkilatında ‘ilkler’”, *Polis Bilimleri Dergisi*, C.1, S.3, 1999, s. 10.

9 Ali Sönmez, “Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845-1850)” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.37, 2005, s. 263-264.

10 Ferda Ergut, *Modern Devlet ve Polis, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, 3. bs., İstanbul, 2015, s. 106; Zafer Toprak, “Güvenlik Hizmetleri”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.3, 1994, s. 457-458; Noemi Levy-Aksu, *Osmanlı İstanbul’unda Asayiş (1879-1909)*, İstanbul, 2017, s. 171; Halim Alyot, *Türkiye’de Zabıta...*, s. 82-83.

1864 Vilayet Nizamnâmesi'nde, vilayetlerde ve başkentte asayiş konusuyla ilgili olarak önce yerel meclisler görevlendirilmişti. 1867'deki vilayet düzenlemesi ile zaptiye kuvveti yeniden ele alınmış ve bazı değişiklikler yapılmıştı. Vilayet ve sancak merkezlerinde, zaptiye teşkilatı dışında gerekli bilgilerin toplanması, suçluların saptanıp yakalanması, soruşturma yapılması, belediye hizmetlerinin kontrolü gibi polisin görev alanına giren yasa dışı olayları saptayarak ilgililere haber verecek olan "teftiş memurları" görevlendirilmeye başlanmıştı.¹¹

1869 yılında yayımlanan Asâkir-i Zaptiye Nizamnâmesi ile yeni düzenlemeler yapılmıştı. Bu nizamnâme ile valilere tabi kılınan polis kuvvetleri, askerî düzende örgütlenmiş; alay, tabur, bölük ve takım olmak üzere dörde ayrılmıştı. Asayişten sorumlu olan görevliler, askerî hiyerarşiden ayrı bir mülki hiyerarşiye tabi olduğu belirtilmişti. Zaptiye çalışanları, mülki memurlar olarak tanımlanmış; tüm atama, terfi, görev değişikliği ve ceza prosedürleri vali tarafından belirlenmişti. Zaptiye teşkilatının başına geçenlerin hepsi bürokrasi kökenli iken, polis memurları daha ziyade askerler arasından seçilip atanmıştı.¹² 21 Zilkade 1286 (23 Şubat 1870) tarihli "*Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye Mahakimi Nizamnâmesi*" ile İstanbul'un asayişi ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştı.¹³

2. Urfa'da Polis Teşkilatının Kurulmasından Önce Kolluk Kuvvetleri

Tanzimat'a kadar iç güvenliği sancak beyine bağlı tımar sahiplerince sağlanan Urfa'da, Tanzimat ile birlikte sancağın güvenliğini sağlama görevi, mutasarrıflara bağlı kuvvetlere verilmişti. Tanzimat'tan sonra iç güvenlik teşkilatı kurulmaya başlanmış, ilga edilen tımarlar zaptiye teşkilatına dönüştürülmüştü. Urfa'da zaptiye teşkilatının dışında bazı aşiretlere de güvenliği sağlama görevi verilmiş, aşiret reislerine de maaş bağlanmıştı.¹⁴

Urfa'da zaptiye teşkilatının temeli, buradaki tımarlı sipahilere dayanıyordu. 1826'da Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin kurulmasından sonra tımar ve zeamet sahibi sipahiler, yeni kurulan ordunun sipahileri haline getirilmişti. Urfa'da da 1832'ye kadar bu şekilde olmuştu. Fakat Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın 1832-1840 yılları

11 Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde...*, s. 321; Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Ankara, Kanaat Basımevi, 1946, s. 162-165; Noemi Levy-Aksu, *Osmanlı İstanbul'unda ...*, s. 173; Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta...*, s. 178-182.

12 Noemi Levy-Aksu, *Osmanlı İstanbul'unda...*, s. 173; Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 113; Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta...*, s. 98-104.

13 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta...*, s. 90-91.

14 Hilmi Bayraktar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa Sancağı (İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapı)*, Elazığ, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2007, s. 31-32.

arasındaki hâkimiyeti dönemde bir kesinti yaşanmıştı. 1844 yılından itibaren tımarlı sipahilere “Asâkir-i Zaptiye” vazifesi verilmişti. Urfa’da 1845’ten itibaren tımarların iç güvenlik hizmetinde kullanılması kararlaştırılmıştı. Urfa’da zaptiye teşkilatı 1867 tarihinden itibaren kurulmaya başlanmıştı.¹⁵

3. II. Abdülhamit Dönemi Polis Teşkilatının Kurulması ve Urfa’daki Görüntüsü

1879 yılı, asayiş konusunda önemli bir tarih olacaktı. Tevhid-i Zabıta dönemi olarak ifade edilen polis ve jandarmanın tek elden yönetilmesi durumu, bu tarihte son bulacaktı. 20 Kasım 1879 tarihinde Sait Paşa imzasıyla Bâb-ı Seraskerî’ye gönderilen tezkerede, Bâb-ı Seraskerî’ye bağlı jandarma teşkilatının kurulduğu belirtilmekteydi. Ayrıca 4 Aralık 1879 tarihli emirname ile iller zaptiyesinin Bâb-ı Seraskerî’ye ilhak edildiği ve bundan sonra Zaptiye teşkilatına ait her türlü muamelenin Bâb-ı Seraskerî ile haberleşerek halledilmesi istenmişti.¹⁶ Asâkir-i zaptiye işlerinin Bâb-ı Seraskerî makamına verilmesinden sonra Zaptiye Müşiriyeti ismi, Zaptiye Nezareti’ne çevrilmişti. Zaptiye Nezareti’nin görevi, önceleri İstanbul ve mülhakatının güvenliğini sağlamak iken, daha sonra Nezaret, memleketin her tarafında kurulan polis teşkilatının idaresini ele almıştı.¹⁷ 1881 yılında, İstanbul’da inzibat ve asayiş korumaya memur Asâkir-i Zaptiye Teşkilatı lağvedilerek, yerine polis teşkilatı ikame edilmiş ve bunlara zaptiyenin görevleri devredilmişti.¹⁸ Ayrıca 6 Aralık 1896 tarihinde, 16 maddeden oluşan bir talimatname yayımlanarak İstanbul’un asayişinin sağlanmasında görevli polis ve jandarmanın nasıl hareket edecekleri belirtilmişti.¹⁹ Bu arada, 1880’lerden itibaren Fransız uzmanlar getirilmişti. 1908’den sonra da bu yabancı uzmanlar çalışmaya devam ettiler.²⁰

II. Abdülhamit döneminde polis ile ilgili yapılan en önemli düzenlemelerden biri, 19 Nisan 1907 tarihli Polis Nizamnâmesi idi.²¹ Bu nizamnâme, zamanın gereği olarak polis müesseselerinin ihtiyaçlarını her bakımdan mükemmel bir şekilde karşılamış; ihtiva ettiği hükümler başarılı bir şekilde uygulanmış ve bu hükümler herhangi bir devletin

15 Hilmi Bayraktar, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e...*, s. 32.

16 Halim Alyot, *Türkiye’de Zabıta...*, s. 113; Hikmet Tongur, *Türkiye’de Genel...*, 165; İhsan Birinci, “Emniyet Teşkilatımızın Tarihçesi”, *Hayat Tarih*, Ocak 1966, S.12, s. 77-81.

17 Halim Alyot, *Türkiye’de Zabıta...*, s. 182; Hikmet Tongur, *Türkiye’de Genel...*, s. 165-166.

18 Halim Alyot, *Türkiye’de Zabıta...*, s. 182-183.

19 Halim Alyot, *Türkiye’de Zabıta...*, s. 187-189.

20 Noemi Levy-Aksu, “Polislikle İlgili Bilgilerin Dolaşım Tarzları: Osmanlı Polisi için Fransız Modeli mi?”, Noemi Levy Aksu, Nadir Özbek ve Alexandre Toumarkine (eds), *Jandarma ve Polis Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009, s. 151-154.

21 *Düstur*; Birinci Tertip, C.8, 5 Nisan 1323 (18 Nisan 1907), s. 666-692.

kanunundan körü körüne iktibas edilmemişti. Bu nizamnâme, o dönemdeki rejiminin zaruretlerini karşılamak üzere konulan maddeler çıkarıldıktan sonra II. Meşrutiyet döneminde hazırlanan 1913 Nizamnâmesi'nde de muhafaza edilmişti. Nizamnâmede, II. Abdülhamit döneminin ruh halini ve idare tarzını en açık şekliyle görmek mümkündür. Bu dönemde kanun ve nizamnâme hükümlerinin yerine getirilmesinden çok, hükümet emirlerinin icrası polislerden istenmişti. Bundan dolayı nizamnâmede hâkim olan ve korunmak istenen haklar, kanun ve vatandaş haklarından çok rejim ve hükümet hakları idi. Polise vatandaşları araştırma, her vasıta ile yaptıklarını öğrenme vazifesi yükletilmişti. Nizamnâme o dönemdeki rejimin hafiyecilik ve polis tazyiki ile idare etme temayülünü de ortaya koymaktaydı.²² Ayrıca bu nizamnâme polisliğe, askerî tertip dışında başka bir düzenleme getirmişti. Zaptiye devrinin polis neferi yerine polis memuru ifadesi kullanılmıştı. 1907 Nizamnâmesi, polis teşkilatının başlangıcını ve esaslarını hazırlayan bir nizamnâme idi.²³

II. Abdülhamit dönemi polislik görevi, yerel güçlerin ve siyasi elitlerin denetlenmesi olarak algılanmış ve bu yönde işlev üstlenmişti. Bu dönemde kişisel bir kontrol yapısı geliştirilmişti. Bunun yanında profesyonelleşmede en etkin organlar olan eğitim kurumları, ilk olarak II. Abdülhamit döneminde açılmıştı. Önceleri, okuryazarlık polis memuru olmak için ölçüt değil iken, 1880'lerde okuma yazma dışında adli ve idari konularda da polisleri bilgilendirecek bir okul açılmış; daha sonra Osmanlı polislerini ıslah etmek amacıyla yardım istenilen yabancı uzmanların gözetiminde başka okullar açılmıştı.²⁴ Polis sözcüğü, ilk kez 1845 yılında kullanılmışsa da başkent, gerçek anlamıyla bir polis teşkilatına II. Abdülhamit döneminde kavuşmuştu.²⁵

Bu dönemde fesadın önlenmesi için çeşitli güvenlik önlemleri alınmıştı. Coğrafi hareketliliğin kontrol altında tutulması için pasaport, mürur tezkeresi ve otel düzenlemeleri ile kamu düzeni kontrol altında tutmaya çalışılmıştı.²⁶ Bu dönemde güvenlik güçleri, bütün tehlikelerin önlenmesinde başrol oynamıştı.

Polis teşkilatı, baskıcı ve keyfi icraatına rağmen esas olarak II. Abdülhamit döneminde şehirde asayişin korunmasını sağlayan meşru kuvvetlerden biri haline gelmişti. Polis bu dönemde yalnız rejimin çıkarlarının korunması değil, aynı zamanda şehrin

22 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta...*, s. 190-91.

23 Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel...*, s. 206-207.

24 Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 143-151.

25 Noemi Levy-Aksu, *Osmanlı İstanbul'unda...*, s. 179.

26 İlkay Yılmaz, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde II. Abdülhamit Dönemi Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 255-256.

gündelik yaşamında asayişin sağlanmasında önemli rol üstlenmişti. Polis, ilk kez bu dönemde kendi denetim alanına ve kendini sahada görünür kılan araçlara sahip bir kurum olmuştu. Fakat bu dönem, asayişin sağlanması tam olarak kurumsallaşamamıştır. Bunun nedeni yetersiz profesyonelleşmeydi. İşe alımlar rastgele yapılmış, meslekî eğitim neredeyse hiç verilmemişti. Maaş miktarları cazip olmayıp, düzenli olarak ödene-memişti. Başka işler yapan polis memurları arasında rüşvet yaygınlaşmıştı. II. Abdülhamit döneminde, polis teşkilatının baskıcı ve çoğu zaman keyfi icraatta bulun-ması, kuruma karşı ciddi bir korku ve düşmanlık hissini doğmasına neden olmuştu. Buna rağmen polis, aynı zamanda kentsel yaşamın vazgeçilmez bir aktörü haline gel-mişti.²⁷

II. Abdülhamit döneminde İstanbul'da polis teşkilatının gelişmesinde büyük ilerle-meler sağlanmış, taşrada da polis teşkilatının gelişimi hız kazanmıştı. II. Abdülhamit döneminde Urfa, Halep vilayetine bağlı bir sancaktı. Dolayısıyla Halep vilayet salname-lerinde, Urfa polis teşkilatına dair bilgilere de yer verilmişti. Bu kapsamda yapılan en önemli düzenleme, Halep zabıta kuvvetlerinin yeniden düzenlenmesi olmuştu. Islahat Komisyonu tarafından düzenlenen mazbata ve cetvel, Dahiliye Nezareti'ne gönderile-rek üç süvari ve dört piyade jandarma taburu ile bir bölük polis ve yetmiş üç neferden oluşan bir bölük gardiyan şeklinde düzenlenmesi istenmişti. Bu düzenlemeye göre po-lislerin: Yüzbaşı 750 kuruş, mülâzım-ı evvel 550 kuruş, mülâzım-ı sâni 500 kuruş, ça-vuş 350 kuruş, bölük emini 335 kuruş, onbaşı 325 kuruş ve neferin 300 kuruş maaş al-maları mazbatada belirtilmişti. Ayrıca Halep ve bağlı sancaklara ait polis sayısını gösterir cetvel hazırlanmıştı.

Mahall-i İstihdamları	Yekûn (Toplam)	Neferât (Neferler)	Onbaşı	Emîn-i Bölük (Bölük Emîni)	Çavuş	Mülâzım-ı Sâni (Teğmen)	Mülâzım-ı Evvel (Üstteğmen)	Yüzbaşı
Merkez Vilayet ve Mülhakatı Kazaları	55	44	6	1	3			1
Maraş Sancağı	10	8	1				1	
Urfa Sancağı	10	8	1			1		
Zor Sancağı	5	4			1			
Kâffe-i Yekûnları (Toplam)	80	64	8	1	4	1	1	1

Tablo 1: Halep Vilayeti, Urfa, Maraş ve Zor Sancakları Polis Cetveli²⁸

27 Noemi Levy-Aksu, *Osmanlı İstanbul'unda...*, s. 214-215.

28 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS)*, 63/2988, 30 Haziran 1295 (12 Temmuz 1879).

Halep Vilayet Salnamesi'nde kolluk kuvvetleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu doğrultuda Halep Vilayet Salnamesi'nde, Urfa polisleriyle ilgili aşağıdaki bilgilere yer verilmiştir:

Yıl	Adı	Görevi	Görev Yaptığı Yer
1882	Halep Jandarma Alayı; Süvari Taburu, Piyade Taburu (polis ile ilgili bilgi verilmemiştir)		
1883	Halep Vilayeti: Polis Yüzbaşısı Bekir Efendi, Polis Efradı 80 (görev yerleri belirtilmemiştir.)		
1885	Halep Vilayeti: Polis Yüzbaşısı Bekir Efendi, Polis Efradı 80. (görev yerleri belirtilmemiştir.)		
1886	Halep Vilayeti: Serkomiser Bekir Efendi, Komiser Menduh Bey, Komiser Necib Efendi, Komiser Galip Efendi, Polis Efradı 12. (görev yerleri belirtilmemiştir.)		
1888	Halep Vilayeti: İkinci Komiser Şükrü Efendi, Komiser Kadri Efendi, Komiser Necib Efendi, Polis Efradı 11. (görev yerleri belirtilmemiştir.)		
1889	Kadri Efendi	Komiser	Urfa
	Yunus Efendi	Nefer	Urfa
1890	Vilayet Polis Dairesi: Serkomiser Kazım Efendi, Komiser-i salis Tevfik Bey, Komiser-i salis Galib Efendi. Polis Efradı: Mustafa Efendi, Bahaddin Efendi, Ata Bey, Sadık Efendi, Arif Efendi, Mülazım Mustafa Efendi, Abdülkerim Efendi, Yusuf Efendi, Rıza Bey, Vasıf Efendi, Ahmet Efendi şeklinde yazılı olup görev yerleri yazılmamıştır.		
1891	Kadri Efendi	Üçüncü Komiser	Urfa
	Osman Efendi	Nefer	Urfa
1892	Ömer Lütfü Efendi	Üçüncü Komiser	Urfa
	Yunus Efendi	Efrad	Urfa
	İzzet Efendi	Efrad	Birecik
1893	5. Ordu'ya ait bilgiler yer almış ayrıca dahiliye zabitanı belirtilmiş ama polisler için herhangi bir bilgi yer almamıştır		
1894	Giritli Necati Efendi	Üçüncü Komiser	Urfa
	Halebli Ömer Behçet Efendi	Nefer	Urfa
	Çerkez Ziver Efendi	Nefer	Urfa
	Elbistanlı Mehmed Kazım Efendi	Nefer	Urfa
1895	Mustafa Fehmi Efendi	Polis	Urfa
	Halil Efendi'	Polis	Urfa
	Osman Efendi	Polis	Birecik
1896	Ahmed Ragıp Efendi	Üçüncü Komiser	Urfa
	Yunus Efendi	Polis	Birecik
1897	Ahmed Ragıp Efendi	Üçüncü Komiser	Urfa
	Kamil Efendi	Polis	Urfa
1898	Hüseyin Fehmi Efendi	Üçüncü Komiser	Urfa
	Harputlu Şakir Efendi	Polis Efradı	Urfa
	Kilisli İzzet Efendi	Polis Efradı	Birecik

1899	Giritli Necati Efendi	Üçüncü Komiser	Urfa
	Halil Ömer Behçet	Nefer	Urfa
	Çerkes Ziver	Nefer	Urfa
	Elbistanlı Mehmed Kazım Efendi	Nefer	Urfa
1900	Hüseyin Fehmi Efendi	İkinci Komiser	Urfa
	Sofyalı Mehmed Kamil Efendi	Polis	Urfa
	Elbistanlı Mehmed Efendi	Polis	Birecik
1901	Mustafa Haşmet Efendi	Üçüncü Komiser	Urfa
	Sofyalı Kamil Efendi	Polis	Urfa
	Urfalı Yunus Efendi	Polis	Urfa
	Mehmed Kazım Efendi	Polis	Birecik
1902	Mahmud Efendi (28 R 319/14 Ağustos 1901)	Açıktan Serkomiser	Urfa
	Sofyalı Mehmed Kamil Efendi	Polis	Urfa
	Urfalı Yunus Efendi	Polis	Urfa
1903	Halil Hacı Mustafa Efendi (21 Zilhicce 1315/13 Mayıs 1898)	Komiser-i sâni	Urfa
	Ahmed Necati (iftihar ve Yunan madalyası)	Polis	Urfa
	Hacı Ahmed Efendi	Polis	Urfa
	Ayıntablı Mehmed Rifat Efendi	Polis	Urfa
	Kamil Efendi	Komiser-i Salis	Birecik
	Faik Efendi	Polis	Birecik
1904	Hacı Mustafa Efendi (21 Zilhicce 1315/13 Mayıs 1898)	Komiser-i sâni	Urfa
	Hafız Efendi (Madalya Yunan ve Bulgar)	Polis	Urfa
	Mehmed Rifat Efendi	Polis	Urfa
	Fayık Efendi	Polis	Urfa
	Mehmed Esat Efendi	Polis	Urfa
	Reşid Efendi	Açıktan Komiser-i sâni	Birecik
1905	Hacı Mustafa Efendi (21 Zilhicce 1315/13 Mayıs 1898)	Komiser-i sâni	Urfa
	Mehmed Rifat Efendi	Polis	Urfa
	Faik Efendi	Polis	Urfa
	Mehmed Esat Efendi	Polis	Urfa
	Kazım Bey (salis)	Serkomiser	Birecik

1906	Kazım Bey (salis)	Serkomiser	Urfa
	Hacı Mustafa Efendi	Komiser-i sâni	Urfa
	Mehmed Rifat Efendi	Polis	Urfa
	Faik Efendi	Polis	Urfa
	İsmail Efendi	Polis	Urfa
	Ziver Efendi	Açıktan Komiser-i salis	Birecik
1908	İsmail Bey	Açıktan Komiser-i sâni	Urfa
	İsmail Efendi	Polis	Urfa
	Bekir Efendi	Polis	Urfa
	Faik Efendi	Polis	Urfa
	Ahmed Efendi	Polis	Urfa
	Halil Hilmi Efendi	Açıktan Komiser-i salis	Birecik
	Mehmed Yasin	Polis	Birecik

Tablo 2: 1882-1908 Urfa Polis Mürettebatı Cetveli²⁹

Halep Vilayet Salnamesi'nde polislik görevine ilk kez 1883 yılında rastlanmıştır. Bu dönemde vilayet jandarma alayı içerisinde yer alan görevlilerden biri “polis yüzbaşı Bekir Efendi” idi. Halep Vilayet Salnamesi'nde Urfa polisine ise 1889 yılında rastlanmıştır. Salnamede, Polis İdaresi bölümünde iki ismin karşısına Urfa yazılmıştı. Bunlar Komiser Kadri Efendi ve nefer olarak da Yunus Efendi idi. 1892 yılında Birecik kazasına da efrad, İzzet Efendi atandı. Dolayısıyla 1892 yılında Urfa merkez kazası dışında ilk kez Birecik kazasına da bir polis efradı atandığı görüldü. 1899 yılında toplamda 4 polis memuru, 1903 ve 1904 yıllarında ise 6 polis memuru görev yaptı. Bu tarihte sayının arttığı görülmüştü. 1905 yılında polis memuru sayısı 5'e düşmüştü. 1906 yılında ise sayı tekrar 6 olmuş, 1908 yılında ise sayı 7'ye yükselmişti. 1909 yılında ve sonrasında salname yayımlanmamıştı.

29 1299 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1299, s. 67; 1300 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1300, s. 57; 1302 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1302, s. 131; 1303 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1303, s. 132; 1305 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1305, s. 132; 1306 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1306, s. 131; 1307 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1307, s. 92-93; 1308 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1308, s. 101; 1309 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1309, s. 73; 1310 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1310, s. 147-153; 1312 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1312, s. 139; 1313 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1313, s. 131; 1314 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1314, s. 133; 1315 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1315, s. 133; 1316 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1316, s. 157-158; 1317 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1317, s. 139; 1318 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1318, s. 149; 1319 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1319, s. 153; 1320 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1320, s. 154; 1321 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1321, s. 158; 1322 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1322, s. 162; 1323 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1323, s. 171; 1324 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1324, s. 158; 1326 Halep Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1326, s. 157.

Halep Vilayet Salnamesi'nden hareketle II. Abdülhamit dönemi Urfa polisinin tamamı Müslümanlardan oluşmakta olup, herhangi bir gayrimüslim polise rastlanmamıştı.³⁰ Bu dönemde polislerin bir kısmı Urfalı iken, diğer kısmı başka memleketlerden gelmişlerdi. Ayrıca Urfa polisi, en yüksek sayıya 7 kişi olmak üzere 1908 tarihinde ulaşmıştı. Salnamelerde polislerin eğitim, görünüş ya da diğer özelliklerine dair herhangi bir bilgi yer almamıştı.

4. II. Meşrutiyet Dönemi Polis Teşkilatı ve Urfa Örneği

1877 anayasal sürecinde toprak kayıplarında yaşanan sorunlar parlamentonun siyasi birliği koruyamadığı tezlerine neden olurken, mebusların bu yönde geliştirdiği eleştirel tutum Padişah'ı tedirgin etmiş, Rus ordularının Ayestafanos'a doğru ilerlediği süreçte bir darbe olasılığından korkan II. Abdülhamit, 14 Şubat 1878 tarihinde Meclis'e sunulan iradesinde “*var olan olağanüstü durum gereği*” Meclis-i Mebusan'ın tatilini ilan etmişti. 30 yıla varan mutlakiyet idaresinde yeniden parlamentolu bir düzeni getirmek için uğraş veren İttihatçıların yoğun faaliyetleri neticesinde, Padişah tarafından 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildi.³¹

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra eski rejimin baskı kuvvetlerinden biri üzerinde merkezi otoritenin sağlanması, kurumun rasyonelleşmesi açısından polis reformu gündeme gelmişti. Bu reform çerçevesinde işten çıkarma, işe geri alma ve başka bir göreve atama suretiyle yeni düzenlemeler yapılmıştı. Ayrıca üniformalar değiştirilmişti.³²

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra öncelikle Zaptiye Nezareti'nin başına yeni kişiler getirilmek suretiyle ıslahına çalışılmıştı. Fakat 31 Mart Olayı'ndan sonra Zaptiye Nezareti ortadan kaldırıldı. Zaptiye Nezareti'nin ortadan kaldırılmasından sonra polis işlerinin idaresi, Hareket Ordusu kumandanlarından Albay Galip Bey'e verilmişti. Galip Paşa, yanına aldığı heyet ile birlikte Viyana, Brüksel, Paris, Berlin, Londra, Cenova, Peşte ve Roma şehirlerini kapsayan, yetmiş gün kadar süren bir gezi yapmıştı. Gezide bu şehirlerin emniyet teşkilatını inceleyen Galip Paşa, emniyette yapılacak

30 Urfa'da gayrimüslim polis olmamasına karşın başka vilayet ve sancaklarda gayrimüslim polisler mevcuttur. Nitekim 1893-1896 yılları arasında Anadolu'daki polislerin %6'sı gayrimüslimdir. Bkz. Süheyla Nil Mustafa, *Making of the Ottoman Policemen (1876-1918)*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018, s. 62.

31 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, 4. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 240; M. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s. 173; Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, 4. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 134; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal partiler*, C.3, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 43; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 5. bs., Ankara, İmge Kitapevi, 2009, s. 130.

32 Noemi Levy-Aksu, *Osmanlı İstanbul'unda...*, s. 224-227.

düzenlemeleri, Avrupa'da edinilmiş bilgi ve tecrübeler doğrultusunda nizamnâme haline getirmiş ve proje olarak Meclis-i Vükela'ya sunmuştu. Bu proje, Meclis-i Vükela tarafından tasdik edilmiş ve kısa süre içinde uygulamaya konulmuştu.³³ Ayrıca 22 Temmuz 1325 (4 Ağustos 1909) tarihinde kabul edilen kanun ile bir taraftan İstanbul vilayeti, diğer taraftan ise Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ile İstanbul vilayetine bağlı bir polis müdüriyeti kurulmuştu.³⁴

22 Mayıs 1327 (4 Haziran 1911) tarihinde yayımlanan kanun ile memleketin emniyet ve asayişine, ayrıca vilayet polislerinin tadilat ve terakkiyatı ile idare-i umumiyesine ait muamelatın merkezi olmak üzere, Dâhiliye Nezareti'nde Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti adıyla bir şube kurulmuştur. Ayrıca İstanbul vilayetinin umur-ı inzibatiyesi ile meşgul ve doğrudan doğruya mesul olacak, Dâhiliye Nezareti'ne bağlı İstanbul Polis Müdüriyeti adıyla ayrı bir müdüriyet tesis olunmuştur. Diğer vilayetlerin polis müdürleri ise eskisi gibi valiler ile bağımsız mutasarrıfların emir ve idaresi altında, eskisi gibi Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bağlı bırakılmıştır.³⁵

II. Meşrutiyet devrinde, vilayetlerdeki polis müdürlükleri birer polis müdürü, müstakil livalarda ise merkez memuru veya komiser idaresindeydi. Vilayetlere bağlı livalar ile kazalarda, nüfus ve mahallin önemine göre komiser veya komiser muavini ile polis memurlarının görev yapması, polis nizamnâmesinde yer almıştı.³⁶ Küçük merkezli kazalarda birer polis memuru bulundurmak yerine kolluk işlerinin jandarmaya devredilmesi ve buradaki polislerin de önemli merkezlerin mevcuduna ilave edilmesi 18 Mart 1328 (31 Mart 1912) tarih ve 39 sayılı tebligatta yer almıştı. Ayrıca polis bölgesindeki inzibat ve asayiş görevinin jandarmaya devri ile jandarmanın köy ve nahiyelere dağıtılması 15 Nisan 1329 (28 Nisan 1913) tarihli ve 141 sayılı tebligatta belirtilmiştir.³⁷

Halep'e bağlı olan Urfa, 13 Nisan 1910 tarihinde müstakil sancak olmuş, doğrudan doğruya merkeze bağlanmıştı. Urfa müstakil sancak olduğunda, mevcut bütçesiyle liva haline getirilmiş, ödemeler Halep vilayet bütçesi içinde gösterilmişti. Urfa bütçesinin 1911 yılından itibaren oluşturulması kabul edilmişti. Urfa'nın Halep'ten ayrılmasıyla birlikte liva polis teşkilatı da Halep'ten ayrılmıştı. Bu dönemde Halep polis kadrosu; 1 müdür, 4 ikinci komiser, 9 üçüncü komiser, 14 muavin ve 89 memurdan ibaretti. Bu

33 Remzi Çavuş, *Galip Paşa (Pasiner)'nin Askeri ve Siyasi Hayatı (1868-1939)*, Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2015, s. 65-78.

34 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta...*, s. 487-489; Derviş Okçabol, *Zabıta...*, s. 98-103; Derviş Okçabol, *Meslek...*, s. 80-82.

35 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta...*, s. 489-494; Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel...*, s. 239-241.

36 *Düstur*, C.5, İkinci Tertib, İstanbul, Matbaa-i Amire, s. 386.

37 Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel...*, s. 249-250.

kadrodan 1 muavin ve 10 polis memuru Urfa kadrosuna tahsis edilmişti. Böylece Halep polis kadrosunda 106 kişi kalmıştı.³⁸

1 Kasım 1910 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen cetvelde Urfa polisi ve maaşlarına dair aşağıdaki bilgiler yer almıştı:

Maaşat	Elbise Bedeli	Komiser-i Sâni	Komiser Muavini	Polis	Neferat	İsim	Mülhakat
750	575	1			1	Mehmed Kamil Efendi	Mezkur livada
500	475		1		1	Mehmed Beşir Efendi	Birecik
400	475			1	1	Yusuf Aziz Efendi	Urfa
400	475			1	1	Sami Efendi	“
400	475			1	1	Mehmed Zekeriyya Efendi	“
400	475			1	1	Müfid Efendi	“
400	475			1	1	Mehmed Zeki Efendi	“
400	475			1	1	Kemal Efendi	“
400	475			1	1	Emin Efendi	“
400	475			1	1	Mehmed Ragıp Efendi	“
400	475			1	1	Mehmed Nuri Efendi	“
400	475			1	1	Mehmed Tahir Efendi	“
5.650	5.800	1	1	10	12	Yekun	“
950						Halep'ten Muş'a ve Muş'tan Urfa'ya olan komiser Kamil Efendi'nin harcırahı Saat 114 Halep'ten Muş'a 76/190 Muş'tan Urfa'ya	“
6.200	5.800	1	1	10	12	Yekun	

Tablo 3: Urfa ve Mülhakatında Bulunan Memurların İsimleri ve Maaşları³⁹

Tabloya göre Kasım 1910 tarihinde polis memurlarının maaşı 400 kuruştur. İkinci komiser olan Mehmed Kamil Efendi'nin maaşı 750 kuruş, komiser muavini olan Mehmed Beşir Efendi'nin maaşı ise 500 kuruştur. Urfa polis memuru kadrosuna bir, ikinci komiserin, polis kadrosuna eklenmiş olduğu tablodan anlaşılmaktadır.

38 BOA, *Dahiliye Emniyeti Umumiye Muhasebe (DH.EUM.MH)*, 245/28, 29 Mart 1328 (11 Nisan 1912).

39 BOA, *DH.EUM.MH*, 19/66, 1 Teşrin-i sani 1326 (14 Kasım 1910).

1913 yılındaki künye defterlerinde Urfa polisleri ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmişti. Bu bilgiler aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir:

Adı	Görevi	Doğum Tarihi	Memleketi	Fiziksel Özellikleri	Duhulü	Eğitim
Mehmed Kamil Efendi bin İsmail Haydar Bey	İkinci Komiser	1282	Halep vilayetinin Turabu'l-Ferâba mahallesinde mukayyed Rusçuk muhacirlerinden	Rusçuk muhacirlerinden uzunca boylu, ela gözlü, buğday benizli	1 Teşrin-i sâni 1314	Bitlis vilayetine bağlı Muş sancağının ikinci komiserliğinden Dâhiliye Nezareti celilesinin fi 13 Mayıs 326 tarih ve 2936 numara ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyet-i aliyyesinin fi 29 Haziran 326 tarih ve 23171 numaralı telgrafnameleri üzerine
Mehmed Zekeriyya Efendi bin İzzet Efendi	Polis Memuru	1304	Halep vilayetinin Ferâfire mahallesinden	Uzunca boylu, ela gözlü âdeta ağız ve burunlu ve ter bıyıklı metruş	8 Kânun-ı evvel 1325 ber-müceb tensikat	Kilis Kazası Rüşdiye Mülkiyesi'nden mezun
İlyas Sami Efendi bin Abdurrahman Bey	Polis Memuru	1305	Mardin sancağının Medrese mahallesinden	Uzunca boylu, ela gözlü, ter bıyıklı, âdeta ağız ve burunlu, metruş	23 Şubat 1325	Mardin Rüşdiye Mektebi'nden mezun ve Halep vilayeti İdadi Mülki altıncı senesiyle Şam Tıbbiye-i Mülkiye ikinci senesinden tasdikname
Yusuf Aziz Efendi bin Abdulkadir Ağa	Polis Memuru	1298	Halep vilayetine tabi Ayıntab kazasının Kurup Zincirli mahallesinden	Orta boylu, ela gözlü, kumral, bıyıklı, âdeta ağız ve burunlu, metruş	8 Kânun-ı evvel 1325 ber-müceb tensikat	Ayıntab kazasının Reşadiye Mülkiyesi'nden mezun aynı nizamiye taburu serçavuşluğundan müstebdel
Mehmet Zeki Efendi Bin Şeyh Mustafa Dede	Polis Memuru	1304	Halep vilayetinin Cübb-ü Esedullah mahallesinden	Uzunca boylu, ela gözlü, sivri burunlu, âdeta ağızlı, kumral saçlı.	23 Şubat 1325 ber-müceb tensikat	Halep Mektebi Rüşdiye Askeriyesi'nden mezun
Mıgırdıç bin Kırkor Ağa	Polis Memuru namzedi	1300	Urfa sancağına tabi Rumkale kazasının Cebin kareyesinden	Orta boylu, ela gözlü, âdeta ağız ve burunlu, kumral, bıyıklı, metruş		Fi 1 Teşrin-i sâni 326 tarihli polis Müfid Bey'in vuku' istifasıyla mektebe i'zam olunmak üzere 18 Kânun-ı evvel 326 tarihinde mahalline namzed olarak tayin olunmuştur. Ayıntab Amerikan kolcu üçüncü sınıfından mezun.

Mehmed Kemal Efendi bin İbrahim Edhem	Harran kazası Polis Memuru	1304	Deyr-i Zor sancağının Şeyh Yasin mahallesinden	Uzun boylu, kara gözlü, âdeta ağız ve burunlu, ter bıyıklı, esmer benizli	7 Kânun-ı evvel 1325 ber-müceb tensikat	Zor Rüşdiyesi'nden mezun
Mehmed Ragıp Efendi bin Abdurrahman	Suruç kazası Polis Memuru	1300	Urfa'nın Pazarcuma mahallesinden	Orta boylu, Ela gözlü, âdeta ağız ve burunlu, kumral bıyık ve saçlı, metruş	5 Haziran 1324	Urfa Rüşdiyesi'yle medreselerde tahsil görmüştür.
Mehmed Tahir Efendi bin Salih	Rumkale Polis Memuru	1306	Ayıntab kazasının Kurb-ı Zincirli mahallesinden	Orta boylu, ela gözlü, âdeta ağız ve burunlu, kumral bıyıklı, metruş	28 Şubat 1325 ber-müceb tensikat	Ayıntab Rüşdiyesi'nden mezun
Mehmed Beşir Efendi bin Abdullah	Birecik kazası Komiser Muavini	1301	Halep vilayetinin Cübbüle mahallesinden	Uzun boylu, ela gözlü, âdeta ağız ve burunlu, ince kumral bıyıklı, metruş	6 Kânun-ı evvel 1325 ber-müceb tensikat	Halep İdadi Mülkiyesi'nden mezun. İsmine kura isabetle Halep'e alınmıştır.
Mehmed Nuri Efendi bin Hacı Ömer Niyazi Efendi	Polis Memuru	1302	Halep vilayetinin Ferâfire mahallesinden	Orta boylu, ela gözlü, âdeta ağız ve burunlu, kumral bıyıklı, metruş	8 Kânun-ı evvel 1325 ber-müceb tensikat	Halep İdadi Mülkiyesi ziraat şubesinden mezun
Mehmed Emin bin Hacı Mehmed	Polis Memuru	1295	Kilis kazasının Mihali mahallesinden	Orta boylu, siyah gözlü, âdeta ağız ve burunlu, kumral bıyıklı, metruş	25 Şubat 1325 ber-müceb tensikat	Kilis fahri çavuşluğundan müstebdel

Tablo 4: 13 Kânun-ı sâni 1326 (26 Ocak 1911) Tarihli Künye Defteri⁴⁰

Yukarıdaki tabloya göre Urfa'da görev yapan polislerden Mehmed Kamil Efendi, II. Abdülhamit döneminde; onun dışındakiler ise II. Meşrutiyet'in ilanından sonra göreve başlamışlardı. Polislerin büyük bir kısmı rüşdiye ve idadi gibi mekteplerden mezun olmuşlardı. Mehmed Ragıp Efendi, Urfa Rüşdiyesi'nden sonra medresede eğitim görmüş, İlyas Sami Efendi ise Şam Tıbbiye-i Mülkiyesi ikinci senesinden tasdikname almıştı. Yusuf Aziz Efendi serçavuşluktan, Mehmed Emin Bey çavuşluktan polisliğe geçmişlerdi. Mıgırdıç Efendi ise Ayıntab Amerikan Koleji kolcu⁴¹ üçüncü sınıfından mezun olmuştu. Mıgırdıç Efendi Ermeni'dir. Böylece II. Meşrutiyet döneminde gayrimüslimler de Urfa'da polis olarak görevlendirilmişti.

40 BOA, *Dahiliye Emniyeti Umumiye Sicil (DH.EUM.SCL)*, 6/87, 13 Kânun-ı sâni 1326 (26 Ocak 1911).

41 Bir şeyi, bir yeri korumak için bekleyen veya kol gezen kimse, bekçi.

5 . İttihat ve Terakki Dönemi Polis Teşkilatı ve Urfa'daki Yansıması

Balkan Savaşı'nın devam ettiği günlerde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri Babıali Baskını ile Sadrazam Kâmil Paşa'yı istifaya mecbur ederek, 23 Ocak 1913 tarihinde yönetimi ele geçirmiş ve Mahmut Şevket Paşa'nın sadrazamlığında yeni bir hükûmet kurulmuştu⁴² Fakat 12 Haziran 1913 tarihinde Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast sonucu öldürülmesi, çoğulculuğun sonu olmuştu. İttihat ve Terakki Fırkası tek parti olarak Osmanlı siyasal gelişmelerini kontrol altına almış ve muhalefet olanaklarını da kaldırmıştı.⁴³

İttihat ve Terakki döneminde polis teşkilatı ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştı. Örneğin polis bölgesindeki inzibat ve asayiş görevinin jandarmaya devri, jandarmanın köy ve nahiyelere dağıtılması 15 Nisan 1329 (28 Nisan 1913) tarihli ve 141 sayılı tebliğat ile belirtilmişti.⁴⁴

17 Ağustos 1907 tarihli Polis Nizamnâmesi ayrıntılı ve iyi bir şekilde hazırlanmış olmasına rağmen, tarihe karışmış bir dönemin prensiplerinden esinlenerek hazırlanmıştı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yeni dönemin esaslarına daha uygun olan ve zamanın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayan yeni bir polis nizamnâmesi hazırlanmıştı. Bu nizamnâme, 2 Mayıs 1329 (15 Mayıs 1913) tarihinde kabul edilmiş ve 12 Mayıs 1329 (25 Mayıs 1913) tarihinde Takvîm-i Vekâyî'de yayımlandı.⁴⁵ Yeni polis nizamnâmesi çeşitli kitap, bölüm ve kısımlardan oluşmaktaydı. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından dolayı ancak mesleğin teşkilatına ve bu kısım ile ilgili hükümleri ihtiva etmişti. İkinci kitabın polis mesleğiyle ilgili kurallar ve vazifelere ait olan birinci bab yayımlanmıştı.⁴⁶

II. Abdülhamit döneminde polis şefleri, sivil bürokrasiden gelmişlerdi. Oysa İttihat ve Terakki iktidarının ilk dönemlerinde polisler, orduda başarılı bir kariyere sahip yüksek rütbeli subaylardan devşirilen polis şeflerinin önderliğinde örgütlenmişlerdi. Bu durum eski rejim polislerinin önlerinin kesilmesinde etkin rol oynamıştı. Bununla birlikte askerî kariyer, polis memurlarının üstlerine daha itaatkâr olmalarında önemli bir etkendi.⁴⁷

42 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.II, Kısım II, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1991, s. 269; Sina Akşin, *Jön Türkler...*, s. 351-353; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, s. 513-516.

43 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, s. 516-523.

44 Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel...*, s. 249-250.

45 *Düstur*, C.5, İkinci Tertib, İstanbul, Matbaa-i Amire, s. 386; *Takvim-i Vekayi*, S.1472, (12 Mayıs 1329) s. 1-4.

46 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta...*, s. 497-503.

47 Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 161.

İttihat ve Terakki döneminde, polisin ve polislik işinin niteliği de önemli bir biçimde değişmiş; “çift yönlü” polislik işine geçiş sağlanmaya çalışılmıştı. Kamu düzeninin ve güvenliğinin sağlanması yolunda merkezî polisin üstlendiği her yeni görev alanı, devletin topluma nüfuzunun sağlanmasının yanında toplumun o zamana kadar hiç gündeme gelmeyen haklarını da gündeme getirmişti. Bu durumda polisin merkezileşmesi, sorumluluğun da merkezileşmesini beraberinde getirmişti. Polis daha fazla toplumsal hizmetlere yönelik işlevler üstlenmiş ya da üstlenmek zorunda bırakılmıştı. Bu süreçte İttihat ve Terakki kriz zamanlarında toplumsal bağlılığını korumaya çalışmıştı.⁴⁸ Bu dönemde polisin siyasal sürece müdahale biçimleri, polisin ordudan özerkleşmesi ve uzmanlaşması, kamu düzeni polisliği büyük bir değişim göstermişti.⁴⁹ İttihat ve Terakki Cemiyeti, toplumsal denetimi sağlamak için kendi polis gücünü merkezileştirerek, onu olaylara sonradan yanıt veren bir polislikten, olayları öngörebilen ve ortaya çıkmalarına imkan vermeden müdahale edebilen polisliğe dönüştürmeye çalışmıştır. Ayrıca İttihat Terakki Cemiyeti, polisi daha önceki rejime kıyasla siyasal muhalifleri sindirmek için daha etkili ve etkin bir şekilde kullanmıştır⁵⁰ Seçim düzenlemelerinde polisin rolü ve önemi artmıştır. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra hafiye teşkilatı lağvedilmişti. Bu dönemde 10 Şubat 1912 tarihinde “Heyet-i İstihbariye” adıyla gizli polis teşkilatı kurulmuştu.⁵¹

Birinci Dünya Savaşı döneminde polis teşkilatı, nitelikli elemanlarını orduya vermiş; İstanbul’da mekteplerde eğitim görmüş polisler orduya katılmıştı. Bu dönemde polis kalitesinde düşme olmuştu. Fakat bu dönemde polis örgütü mali olarak kazançlı çıkmıştı. Bunun temel nedeni iç güvenliği sağlama ve orduya asker toplama meselesini çözmeye zorunluluğuydu.⁵²

İttihat ve Terakki döneminde Urfa Polis Teşkilatı’nda da döneme paralel olarak gelişmeler olduğunu görmekteyiz. 1913 yılında Urfa polis mürettebatı sayısında bir artış olmuş, fakat bu artış yeterli olmamıştı. Bu dönemde Urfa polis kadrosuna 3 komiser muavini, 9 polis memuru, 1 hesap memuru ve 1 odacı ilave olunmuştur. Ayrıca yeni ilaveler de düşünülmüştür⁵³ Bu dönemde görev yapan polisler ve bu polislere ait özellikler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

48 Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 187.

49 Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 160.

50 Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 172-179.

51 Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 205-206.

52 Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 211-213.

53 *Polis Mecmuası*, S.2, 1 Ağustos 1329 (14 Ağustos 1913), s. 31; *Polis Mecmuası*, S.4, 1 Eylül 1329 (14 Eylül 1913), s. 83.

	Adı	Baba Adı	Memuriyeti	Memleketi	Görünüş	Göreve Başlama	Mezun Olduğu Okul	Bildiği Diller
1	Müslüm Naci	İslam	Polis Serkomiseri	Tiran	Kumral, bıyıklı, metruş	5 Teşrin-i evvel 1314		
2	Mustafa Fazıl Efendi	Mehmed Bacı Efendi	Komiser-i Sâni	Trablusgarp		1 Teşrin-i sâni 1326	Beyrut	Türkçe, Arapça, Fransızca
3	Ahmet Hayri Efendi	Hayreddin Efendi	Komiser Muavini	Ayıntab	Orta boylu, mavi gözlü, beyaz benizli, sarıca bıyıklı	15 Kânun-ı evvel 1305		
4	Yusuf Aziz Efendi	Abdülkadir Ağa	Komiser Muavini	Ayıntab	Orta boylu, ela gözlü, kumral, bıyıklı, metruş	8 Kânun-ı evvel 1325	Beyrut	
5	Mehmed Tahir Efendi	Salih Efendi	Polis Neferi	Ayıntab	Orta boylu, ela gözlü, kumral, bıyıklı, metruş	28 Şubat 1325		Türkçe, Fransızca (okur-yazar, konuşamaz) Arapça
6	Mehmed Ragıb Efendi	Abdurrahman Ağa	Polis Neferi	Urfa		5 Haziran 1324		Türkçe, Arapça, Kürdçe
7	Mıgırdıç	Kirkor	Polis Neferi	Rumkale	Orta boylu, ela gözlü, kumral bıyıklı ve saçlı	Şubat 1326	Beyrut	Türkçe ve Ermenice okur yazar
8	Abdulkadir Efendi	Ali Efendi	Polis Neferi	Urfa	Siyah gözlü, esmer benizli, metruş	5 Temmuz 1328	Beyrut	Türkçe, Kürdçe (aşına) Arapça (biraz konuşur)
9	Mustafa Vasıf Efendi	Hüseyin Ağa	Polis Namzedi	Urfa	Ela gözlü, buğday benizli, metruş	5 Temmuz 1327	Beyrut	Türkçe, Kürdçe (konuşur) Arapça (konuşur)
10	Hasan Tahsin	Mülazım Mehmed Ağa	Polis Namzedi	Urfa	Kumral, bıyıklı, metruş	5 Kânun-ı evvel 1327	Beyrut	
11	Şeyh Müslüm Efendi	Mehmed Sofu	Polis Namzedi	Urfa	Orta boylu, ela gözlü, çiçek yüzlü, kumral, bıyıklı, metruş	5 Kânun-ı evvel 1327	Beyrut	Türkçe, Kürdçe (aşına)
12	Abraham Efendi	Kevork Ağa	Polis Neferi	Urfa	Mavi gözlü, buğday benizli, metruş, sarı bıyıklı	16 Ağustos 1327	Beyrut	Türkçe, Ermenice
13	Ahmed Mevlüd Efendi	Mehmed Çavuş	Polis Neferi Namzedi	Zor	Ela gözlü, beyaz benizli, kumral, bıyıklı, metruş	17 Teşrin-i sâni 1327	Beyrut	

14	Mehmed Sıtkı Efendi	Halil Efendi	Polis Neferi	Urfa	Orta boylu, ela gözlü, buğday benizli, metruş	5 Temmuz 1327		Türkçe, Kürdçe
15	Osman Şinasi Efendi	Hacı Yaşar Müslim Efendi	Polis Namzedi	Birecik	Kısa boylu, ela gözlü, az bırıklı, metruş	13 Haziran 1328		Türkçe
16	Mehmed Ali Efendi	Molla Cuma Efendi	Polis Namzedi	Urfa	İnce uzunca boylu, ela gözlü, kumral, bırıklı, metruş	13 Haziran 1328		Türkçe, Kürdçe

Tablo 5: 1913 Yılı Urfa Polis Mürettebatı Cetveli⁵⁴

Yukarıdaki tabloya göre; Urfa’da görev alan polislerin büyük bir kısmı Urfalıdır, diğerleri ise başka memleketlerden gelmişlerdi. Bu dönemde görev yapan polislerden Urfa, Antep, Zor ve Halep gibi Urfa ile civarında yaşayan polisler, Beyrut Polis Mektebi’nden mezun olmuşlardı. Diğerleri ise Edirne ve Selanik vb. kendi memleketlerine yakın polis mekteplerinde eğitim görmüşlerdi. Bazı polisler göreve başladıktan sonra eğitim görmek için Beyrut’a gitmişlerdi. Eğitimlerini tamamlayan polisler tekrar görevlerine dönmüşlerdi.⁵⁵

1913 yılındaki cetvele göre bu dönemdeki polis memurlarının büyük çoğunluğu Türkçe dışında en az bir dil daha bilmekteydiler. Bu diller Arapça, Ermenice, Kürtçe ve Fransızca idi. Memleketi Urfa olanlar, Türkçe ve Kürtçe bilmekteydi. Bazılarının ise bildiği diller Türkçe ve Kürtçenin yanında Arapça idi. Rumkaleli Mıgırdıç Efendi, Türkçe ve Ermeniceye vakıf idi. Birecikli Osman Şinasi Efendi ise sadece Türkçe bilmekteydi. Tabloya göre Trablusgarplı Mustafa Fazıl Efendi ve Antepli Mehmed Tahir Efendi, Türkçe ve Arapça’nın yanında Fransızca bilmekteydi. Diğerlerinin bildiği diller ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemişti.

Urfa’da Müslümanlardan başka gayrimüslim polisler de görev yapmışlardı. 1913 yılında Abraham Efendi ile Mıgırdıç Efendi Urfa’da polis memuru olarak çalışmışlardı. Fakat bu polislerden Mıgırdıç Efendi; amirleri tarafından verilen emri dinlemediği, memuriyetine dikkat etmediği, görevli olduğu sabahçı devriyesine çıkmayarak vazifesini terk ettiği, ayrıca bu gibi hareketleri tekrar etmeye devam ettiği ve ıslahından ümit kesildiği için 11 Nisan 1915 tarihinde kaydı silinmişti.⁵⁶ Bu dönemde görev yapan diğer bir Ermeni polis olan Abraham Efendi’nin ise 1915 yılındaki Ermeni olayından dolayı memuriyetinin devamı uygun görülmediğinden, 15 Ağustos 1915 tarihinde

54 BOA, *Dahiliye Mektubi (DH.EUM.MTK)*, 1/7, 18 Nisan 1329 (1 Mayıs 1913).

55 BOA, *Dahiliye Emniyeti Umumiye Tahrirat (DH.EUM.THR)*, 88/6, 14 Şubat 1328 (27 Şubat 1913).

56 BOA, *DH.EUM.THR*, 63/73, 5 Nisan 1331 (18 Nisan 1915).

memuriyetine son verilmişti. Abraham Efendi, Urfa Ermeni İsyanı'na katıldığı için Maraş Divan-ı Harb-i Örfî tarafından idama mahkûm edilmişti.⁵⁷ Vukuat cetvelleri incelendiğinde daha sonraki dönemlerde Urfa'da gayrimüslim polis memuruna rastlanmamıştı.

6. Polis Sayısının Yetersizliği ve Soruna Çözüm Arayışları

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 4 Mayıs 1914 tarihinde bir genelge yayınlamak üzere polis memurlarının merkezde toplanmasını istemişti. Buradaki temel amaç kaza ve daha az önemli olan bazı livalarda polis teşkilatının kaldırılarak, bu görevin jandarmaya devredilmesi düşüncesi idi. Polislerin merkez livada toplanıldıktan sonra konu ile ilgili Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin bilgilendirilmesi istenmişti.⁵⁸

Urfa Mutasarrıflığı da tamime verdiği cevapta; Urfa polisinin 25 neferden oluştuğu, Birecik ve Cerablus'da bulunan komiser muavini ve polislerin Urfa merkezine alındığı ve dört karakola paylaştırıldığı, Harran'da ise polisin daha önceden de olmadığı ifade edilmişti. Yalnız Suruç kazasının ehemmiyeti, demiryolu güzergâhı olması ve işçilerin toplanma alanı olması dikkate alınarak bir polis memurunun bulundurulmasının uygun görüldüğü belirtilmişti.⁵⁹ Bu doğrultuda, Suruç dışında bütün polisler merkezde toplanmıştı. Yönetmelik gereği polisin olmadığı yerde güvenlik ve asayiş görevi jandarmalar tarafından sağlanmıştı.

Bir devletin en önemli görevlerinden biri ülkedeki güvenlik ve asayiş sağlamaktır. Bu durum kolluk kuvvetlerinin sayısının yeterli olmasıyla ilgili gözükmekteydi. Urfa, urban⁶⁰ ve aşiretlerin yoğun bir şekilde yaşadığı bir bölgeydi. Bu durum güvenlik ve asayişin sağlanması için kolluk kuvvetlerinin önemini artırmaktaydı. Oysa Urfa'daki en önemli sorunlardan biri kolluk kuvvetlerinin yetersizliği idi. Yapılan yazışmalarda da bu durum dile getirilmişti.

1911 yılında kolluk kuvvetlerin yetersizliği konusu, Urfa mebusları Şeyh Safvet Efendi ve Mahmut Nedim Bey tarafından verilen tahrir ile Meclis-i Mebusan'da dile getirilmişti. Tahrirde: Urfa nüfusunun önemli bir kısmının urban kabile ve aşiretlerden meydana geldiği; Urfa'da mevcut kuvvetlerin, liva sakinlerinin güvenliğini sağlamaktan ve halkı güvenlik konusunda tatmin etmekten uzak olduğu dile getirilmişti. Urfa'daki

57 BOA, *Bâbîali Evrak Odası (BEO)*, 4429/332108, 22 Ağustos 1332 (4 Eylül 1916); BOA, *DH.EUM.THR*, 69/48, 7 Ağustos 1331 (20 Ağustos 1915).

58 BOA, *Dahiliye Emniyeti Umumiye Muhaberât ve Tensikat (DH.EUM.MTK)*, 47/31, 6 Eylül 1330 (19 Eylül 1914).

59 BOA, *DH.EUM.MTK*, 48/38, 1 Mayıs 1330 (14 Mayıs 1914); BOA, *DH.EUM.MTK*, 48/38, 9 Eylül 1330 (22 Eylül 1914).

60 Çöl Arapları, bedeviler.

mevcut kuvvetlerin, bir üçüncü polis komiseri ve on polisten, jandarmanın da piyade ve süvari iki yüz neferden daha az olduğunu belirtmişti. Kazalarda birer polis ile birer ikişer jandarma neferi bulunduğu, bunların livanın asayişini sağlamakta yetersiz kaldığı ve bundan dolayı polis ile jandarma sayısının artırılması gerektiği takdirde belirtilmişti. Fakat Emniyet-i Umumiye bütçesinden dolayı polis sayının artırılmasına yönelik talep reddedilmiştir⁶¹

Mevcut polis sayısının yetersiz olmasından dolayı, Urfa'da güvenlik ve asayişin sağlanması mümkün olamamaktaydı. Güvenliğin sağlanamaması konusu Dâhiliye Nezareti'ni önlem almaya sevk etmiş, bu doğrultuda polis sayısının yeterli orana ulaşmaya kadar jandarmanın karakolhanelerde polis ile karışık bir şekilde istihdamı lüzumu Umum Jandarma Kumandanlığı'na bildirilmişti.⁶²

1912 yılında Urfa Mutasarrıflığı Polis Komiserliği'nden, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen yazıda; Urfa sancağının bine yakın nüfusa sahip olup, kırk sekiz mahalle ile Birecik, Rumkale, Suruç ve Harran olmak üzere dört kazadan oluştuğu, inzibat memurlarının halen az olduğu için ehemmiyeti derecesinde görevi icra edemedikleri öncelikle ifade edilmişti. Urfa sancağında nüfus; merkezî hükûmet, Çarşı, Halvetiye, Harrankapısı, Halilürrahman, Bediüzzaman isimlerinde altı mıntıkaya ayrılmıştı. Bunlardan merkez hükûmette bir üçüncü komiser, bir muavin, üç polis; Çarşı mıntıkasında bir komiser muavini, iki polis; Halvetiye de iki polis; Harrankapısı'nda bir polis; Halilürrahman da bir polis ile beşer altışar jandarma ve Bediüzzaman'da yalnız jandarma bulundurulmuş, şehrin altı mıntıkaya ayrıldığı, jandarmanın yardımıyla güvenlik sağlandığı vurgulanıyordu. Bahse konu altı mıntıkaya dört mıntika daha ilave edilmesi halinde toplamda on mıntıkaya ulaşmış olacağı ve livada toplam altmış polise ihtiyaç olacaktı. Ayrıca Birecik kasabası on bini aşan bir nüfusa sahipti. Eskiden Birecik'te bir komiser muavini ile iki polis bulunmaktaydı. Fakat merkez livada mevcudun azlığı nedeniyle muavin ile polisin birisi merkez livaya alınmıştı. Kalan bir polise yedi polis ilave edilerek sekize tamamlanmasına karar verilmiş ayrıca Rumkale ve Suruç kazalarında önceleri birer polis istihdam edildiği halde, merkez livanın öneminden dolayı bu kazalarda geçici olarak polis bulundurulmaktan vazgeçilmiş fakat aslında buralarda ikişer polis bulundurulması gerektiği ifade edilmişti. Harran kazası 15-20 hanelen ibaret olup, henüz bir kasaba haline gelemediğinden polis bulundurulmamıştı. Fakat Bağdat hattının büyük bir şubesi inşa edileceğinden, iki polis bulundurulması gerekmektedir. Bu ihtiyaçlar hesaplandığında liva mürettebatının 76 polis olması

61 BOA, *Dahiliye İdari (DH.İD)*, 671/63, 29 Kânun-ı evvel 1326 (11 Ocak 1911).

62 BOA, *DH.İD*, 671/63, 13 Kânun-ı sâni 1326 (26 Ocak 1911).

gerektiği belirtilmişti. Ayrıca merkez hükûmette 2 ikinci ve 1 üçüncü komiserle 2 komiser muavini; Çarşı mıntikasına 1 üçüncü komiser, 1 komiser muavini; diğer mıntikalardan birisine 1 üçüncü komiser, 1 komiser muavini; geri kalan yedi mıntika için de birer komiser muavini ve Birecik kazasına 1 üçüncü komiser, 1 komiser muavini; Suruç kazasına 1 komiser muavini yani toplamda 2 ikinci, 4 üçüncü, 14 komiser muavininin bulundurulmasının gerekli olduğu ifade edilmişti.

Yazıda ayrıca Birecik kazasına bağlı dört bin nüfuslu Nizip'te 1 polis bulundurulmasının icap ettiği, Bağdat hattı güzergahında bulunan Cerablus'ta da Birecik mürettebatından bir polis bulundurulması, talep edilen polislerin karşılanması halinde adli ve idari şubelerinin teşkiline gerek olmadığı belirtilmişti. Son olarak da Urfa merkezi civarı ile yarım saatlik mesafede bulunan bağ ve bahçe gibi mesire yerlerinde suç işlenmekte olduğundan, buralarda polis devriyesinin bulundurulması, olay olduğunda da suçluların süratle takip edilip yakalanması için bir komiser muavini kumandasında altı süvari polisinin gerektiği, üç odadan meydan gelen polis idaresinin de yeterli olmadığı ve yeni bir polis dairesinin inşa edilmesi gerektiği bildirilmişti.⁶³ Fakat bütün bu isteklerin karşılanması mümkün olmadı. Bir sene sonra Urfa mutasarrıflığından Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen yazıda; mevcut polislerin Urfa'da güvenliği sağlamaya yetmediği, bunun için de 1 üçüncü komiser, 2 muavin ve 8 polisin istihdamına izin verilmesi istendi.⁶⁴

Bu durum, 1913 yılında Urfa Polis Serkomiserliği'nden, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen, Urfa'nın kazalarını, nüfuslarını, Dersaadet'e uzaklığını ve polis mevcudunu gösteren tabloda da açıkça belirtilmişti. Aşağıdaki tablodan anlaşılacağı gibi sadece Urfa merkez ve Birecik'te polis bulunmakta diğer kazalarda polis görev yapmamaktadır.

63 BOA, *Dahiliye Emniyeti Umumiye Memurîn (DH.EUM.MEM)*, 130/13, 30 Kânun-ı sâni 1328 (12 Şubat 1913).

64 BOA, *DH.EUM.MEM*, 130/13, 31 Kânun-ı sâni 1328 (13 Şubat 1913).

Merkez Liva ve Kazaların İsimleri	Nüfus	Merkez Livanın Dersaadet'e ve Mülhakatın Merkez Livaya Uzaklık Mesafesi		Birinci Sınıf Komiserler	İkinci Sınıf Komiserler	Üçüncü Sınıf Komiserler	Komiser Muavinleri	Komiserlik Sınıfı Toplamı	Polis Memurları	Polis Namzedleri	Efrad Yekunu	Yekun-ı Umumi	Livanın Umum Yekunu	Komiserlerin Efrada Nisbet-i Adedi
		Mil-i Bahri	Saat											
Urfa Sancağı Nefs-i Kasaba	42.520	“	279	1	.	1	2	4	8	4	12	16	17	Beherden nefere bir komiser veya muavini
Birecik Kasabası	9.971	“	18	“	“	“	“	“	1	“	1	1	“	
Rumkale Kazası	1.298	“	24	“	“	“	“	“	“	“	“	“	“	
Suruç Kazası	193	“	9	“	“	“	“	“	“	“	“	“	“	
Harran Kazası	“	“	9	“	“	“	“	“	“	“	“	“	“	
Yekun	53.982	“		1	“	1	2	4	8	4	13	17	17	

Tablo 6: 1913 Senesi Polis Sayısı ve Merkeze Uzaklığı⁶⁵

Urfa'da polis teşkilatının yetersiz olduğunu ortaya koyan en önemli belgelerden biri de 1913 yılında mülkiye müfettişi tarafından hazırlanan rapordur. Mülkiye müfettişi, Urfa merkezinde bulunan polis memurlarıyla karakolhaneleri teftiş etmişti. Ayrıca, polis sayının yetersizliğine rağmen görevliler ile ilgili şikayet işitilmediğini ve görevlerini ziyadesiyle yaptıklarını belirtmişti. Buna karşılık, farklı unsurlara mensup insanların yaşadığı merkez livada 61.000 nüfusun yaşadığı, eğri ve dar sokaklardan oluşan 48 mahalenin emniyet ve asayişinin 17 polisin gayretine emanet edildiği, yani her 3.600 kişiye bir polis düştüğü ifade edilmişti. Ayrıca Birecik dışında diğer üç kazada hiç polis bulunmamaktaydı. 8'i komiser ve muavin olmak üzere, dört kaza merkezine ikişer gönderilmek ve 22'si yeni teşkili gerekli olan dört karakolhaneye dağıtılmak üzere mevcuda ek olarak 38 polis ilave edilmesi gerektiği yazılmıştı. Bu sayıdan az mevcut ile güvenliği sağlamanın mümkün olamayacağı, boş yere devlet hazinesinin zarara uğratılmaması için Urfa'da polis teşkilatının lağvedilerek, görevin jandarmaya verilmesi raporda tavsiye edilmişti.⁶⁶

65 BOA, DH.EUM.MEM, 27/50, 9 Şubat 1328 (22 Şubat 1913).

66 BOA, DH.EUM.MTK, 1/7, 18 Nisan 1329 (1 Mayıs 1913).

Sonunda, Mülkiye müfettişinin tavsiyesi üzerine Urfa Mutasarrıflığı liva jandarma kumandanlığıyla toplantı yaptı. Toplantı sonucunda Urfa Mutasarrıflığı, livada Türk, Kürt, Arap, Ermeni ve çeşitli milletlere mensup insanların yaşadığını ve kayıtlı nüfusun 44.633 kişi olduğunu, birçok da yabancı bulunduğunu ifade etti. Ancak, polis memurlarının merkez dışında beş karakola taksim edilip, jandarma ile müşterek görev yaptıkları için polisin azaltılması, Urfa'nın Diyarbakır yolu üzerinde bulunması, demiryolu inşasından dolayı sahip olduğu ehemmiyetin artması nedeniyle de polis vazifesinin jandarmaya verilmesi uygun görülmedi. Ayrıca livada istihdam edilen zabıtların çoğunun da istenen vasıflara sahip olmadığı belirtildi.⁶⁷

Bu rapor sonucunda, 1914 yılında komiser ve muavin 17 mevcuda sahip olan Urfa Mutasarrıflığı'na Ağustos ayından itibaren 7 polis ve 2 muavin ilave edildi. Böylece polis memurlarının yetersizliği telafi edilmeye çalışılmış oldu.⁶⁸ Fakat bütün bu gayretlere rağmen sıkıntı devam etmişti. Çünkü, polis kadrosunda bulunan bazı memurlar askerlik, polis mektebindeki eğitim, hastalık ve istifa gibi nedenlerden dolayı fiili olarak görev yapamamışlardı.⁶⁹

1915 yılında da polis sayısının yetersizliğinin devam ettiğini görmekteyiz. Bu tarihte polis sayısının az olmasından dolayı kazalarda polis bulundurulmayarak, merkez livada bulunan 6 karakolhanenin dördünde polis, geri kalan ikisinde ise jandarma istihdam edildi.⁷⁰

Ne var ki, geçen süre içinde ihtiyaç tam anlamıyla karşılanmamıştı. Bunun üzerine Urfa Mutasarrıflığı, 1917 yılında tekrar polis sayısının artırılması için talepte bulundu. Urfa Mutasarrıflığı, polis kadrosunun layıkıyla düzeni sağlayamadığı için merkez kadrosuna 10 polis ile 1 hesap memuru ve merkeze bağlı yerler ile istasyon merkezlerinde istihdam edilmek üzere; Birecik kazasına 4 polis ve bir komiser muavinini, Suruç, Harran ve Rakka kazalarına da 3 polis ile 1'er komiser muavininin tayini için müsaade edilmesini istedi.⁷¹

67 BOA, DH.EUM.MTK, 48/38, 1 Mayıs 1330 (14 Mayıs 1914).

68 BOA, DH.EUM.MEM, 34/29, 28 Ağustos 1329 (10 Eylül 1913); BOA, DH.EUM.MEM, 35/51, 8 Ağustos 1329 (21 Ağustos 1913); BOA, DH.EUM.MEM, 36/58, 29 Ağustos 1329 (11 Eylül 1913).

69 BOA, DH.EUM.MEM, 46/13, 29 Mart 1330 (11 Nisan 1914); BOA, DH.EUM.MEM, 75/61, 1 Kânun-ı evvel 1329 (14 Aralık 1913); BOA, DH.EUM.MEM, 76/32, 2 Mayıs 1332 (15 Mayıs 1916); BOA, DH.EUM.MEM, 72/28, 6 Mart 1332 (19 Mart 1916); BOA, DH.EUM.MEM, 45/48, 1 Nisan 1330 (14 Nisan 1914); BOA, DH.EUM.MEM, 48/20, 3 Mayıs 1330 (16 Mayıs 1914).

70 BOA, DH.EUM.MTK, 73/16, 11 Mart 1331 (24 Mart 1915).

71 BOA, DH.EUM.MEM, 89/29, 25 1332 (7 Şubat 1917).

Bu talebin karşılanıp karşılanmadığı bilinmemekle beraber Urfa Mutasarrıflığı'nın polis ihtiyacının hiçbir vakit bitmediği yazışmalardan anlaşılmaktadır. Aşağıda Tablo 7'de polis sayısının yetersiz olduğu açıkça görülmektedir:

Yıl	Urfa						Van Bitlis Geçici Polisleri	Toplam
	Merkez Memuru	Baş Komiser	İkinci Komiser	Üçüncü Komiser	Komiser Muavini	Polis Memuru		
1910 (1326)					1	10		11
1911 (1327)			1		1	13		15
1912 (1328)		1		1	2	13		17
1913 (1329)		1	1		2	13		17
1914 (1330)	1		1		5	18		25 ⁷²
1915 (1331)			2		5	18 ⁷³		25
1916 (1332)	1		2		5	19	10	37
1917 (1333)	1		2		5	19	12	39 ⁷⁴
1918 (1334)	1	0	2	0	5	20		28 ⁷⁵

Tablo 7: 1910-1918 Yılları Urfa Polis Sayısı⁷⁶

- 72 Nisan ayından teşrin-i evvel kadar 1 ikinci komiser kadrosu boş kalmış, Ali Rıza Efendi'nin atanmasıyla bu kadro doldurulmuştur. 1 komiser muavini kadrosu, nisan ayından ağustos ayına kadar boş kalmış, 16 Ağustos 1330 tarihinde Muammer Efendi'nin atanmasıyla kadro doldurulmuştur. 2 polis kadrosu ise nisan ayından itibaren yıl sonuna kadar boş kalmıştır. *BOA, DH.EUM.MEM, 48/20, 3 Mayıs 1330 (16 Mayıs 1914); BOA, DH.EUM.MEM, 52/24, 16 Ağustos 1330 (29 Ağustos 1914); BOA, DH.EUM.MEM, 53/22, 2 Eylül 1330 (15 Eylül 1914); BOA, DH.EUM.MEM, 55/8, 2 Teşrin-i evvel 1330 (15 Ekim 1914); BOA, DH.EUM.MEM, 60/8, 22 Kânun-ı sâni 1330 (4 Şubat 1915); BOA, DH.EUM.MEM, 60/8, 24 Kânun-ı sâni 1330 (6 Şubat 1915); BOA, DH.EUM.MEM, 61/71, 10 Şubat 1330 (23 Şubat 1915); BOA, DH.EUM.MEM, 63/2, 8 Mart 1330 (21 Mart 1914); BOA, DH.EUM.MEM, 66/1 2 Haziran 1330 (15 Haziran 1914).*
- 73 Bu tarihte polis kadrosu 18 olarak gösterilmesine rağmen bu kadronun 3 tanesi boştur. *BOA, DH.EUM.MEM, 65/32, 11 Mayıs 1331 (24 Mayıs 1915).* Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasından sonra geçici polisler silah altına alınmıştır. *BOA, DH.EUM.MEM, 75/28, 6 Mart 1332 (19 Mart 1916).*
- 74 1916 ve 1917 yıllarında polis sayısı göreve başlama ve kayıtların silinmesi nedeniyle farklılık göstermektedir.
- 75 Bitlis polis kadrosuna ait 25 Haziran 1919 tarihli yazıda, Urfa ve Aydın'da toplam 15 polis ve 1 komiser muavininin geçici olarak görev yapmakta olduğu belirtilmiştir. Bu da geçici polislerin 1919 yılına kadar çalışmaya devam ettiği ni göstermektedir. *BOA, DH.EUM.MEM, 109/45, 25 Haziran 1335 (25 Haziran 1919).*
- 76 *BOA, DH.EUM.MEM, 8/50, 6 Şubat 1327 (19 Şubat 1912); BOA, DH.EUM.MEM, 9/50, 29 Şubat 1327 (13 Mart 1912).* Polis kadrosunda yer alan Tahsin Efendi ve Abdulkadir Efendi, Beyrut Polis Mektebi'nde tahsilde olup, okulu bitirdikten sonra 7 Şubat 1912'de göreve başlamışlardır. *BOA, DH.EUM.MEM, 18/64, 6 Eylül 1328 (19 Eylül 1912); BOA, DH.EUM.MEM, 18/64, 30 Eylül 1328 (13 Ekim 1912); BOA, DH.EUM.MEM, 20/31, 31 Teşrin-i evvel 1328 (13 Kasım 1912); BOA, DH.EUM.MEM, 22/10, 30 Teşrin-i sâni 1328 (13 Aralık 1912).* Sami Efendi'nin 7 Ağustos 1912 tarihinde istifasından sonra bir kadro boş kalmıştır. Müslüm Efendi ve Ahmed Mevlüd Efendi Beyrut Polis Mektebi'ne tahsil görmeye gitmişlerdir. *BOA, DH.EUM.MTK, 1/7, 18 Nisan 1329 (1 Mayıs 1913).* Belgede 17 polis olduğu yazılmasına rağmen adı geçen polis sayısı 16'dır. *BOA, DH.EUM.MTK, 48/38, 1 Mayıs 1330 (14 Mayıs 1914); BOA, DH.EUM.MEM, 86/52, 7 Teşrin-i sâni 1332 (20 Kasım 1916); BOA, DH.EUM.MEM, 96/34, 13 Kânun-ı evvel 1333 (13 Aralık 1917); BOA, DH.EUM.MEM, 65/32, 11 Mayıs 1331 (24 Mayıs 1915); Hikmet Tongur, Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve görevlerinin Gelişimi, Ankara, Kanaat Basımevi, 1946, s. 252.*

Her ne kadar Osmanlı Devleti, 1910 yılından itibaren polis ihtiyacını karşılamak için gayret göstermiş ve hatta 18 Şubat 1913 tarihinde Muvakkat Kanunu⁷⁷ çıkarmış ise de Urfa Mutasarrıflığı'ndaki polis sorunu tam anlamıyla giderilmedi.

Aslında Osmanlı Devleti'ndeki polis sayısına baktığımızda İstanbul dışında diğer vilayet ve livalarda da aynı durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bunun temel nedeni “*İstanbul’u kim elinde tutarsa, memalik-i Osmaniye de onun elindedir*”⁷⁸ ya da “*İstanbul’un asayışı meselesi, umum memleketin asayışı meselesidir*”⁷⁹ şeklindeki görüşün hâkim olmasıydı. Nitekim Temmuz 1909’da kabul edilen kanunda Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’ne 1.623.000 kuruşluk bütçe ayrılırken, sadece İstanbul Polis İdaresi’ne neredeyse on katı kadar bir bütçe (15.923.550 kuruş) öngörülmüştü. 1910 yılında İstanbul’da 2.340 polis memuru çalışırken, bu sayı Aydın’da 355, Selanik’te 348, Beyrut’ta ise 138 idi.⁸⁰ Aynı dönemde Halep polis mevcudu 116 idi. İstanbul’da sadece Üsküdar bölgesindeki polis sayısı 400 idi.⁸¹ İstanbul’a verilen önemin daha sonraki yıllarda da devam ettiği anlaşılmaktaydı. Örneğin 1918 yılında Halep’te toplam polis memuru sayısı 125, Aydın’da ise 537 idi. Bu tarihte Osmanlı Devleti’ndeki toplam polis memuru sayısı 6.868 idi. Bu polis memurlarının 2.833’ü İstanbul’da, geriye kalan 4.035 polis memuru ise taşrada görev yapmaktaydı.⁸² Dolayısıyla İstanbul’un önemi 1918 yılına kadar devam etmiş, Urfa dahil taşrada polis sayısının yetersizliği bu tarihler boyunca da sürmüştü.

7. Geçici Polisler

Osmanlı Devleti 28-29 Ekim 1914 gecesi Rus limanlarını topa tutmasıyla Birinci Dünya Savaşı’na fiilen katılmıştı. Kafkas Cephesi’nde savaşlar 1 Kasım 1914’te saldırıya geçilmesiyle başlamıştı. Bizzat Enver Paşa’nın komuta ettiği Sarıkamış Harekâtı bir felaket ile sonuçlanmış, 22 Aralık 1914’te başlayıp 1915 Ocak ayının ilk haftası boyunca devam eden harekâtta; 80-90 bin civarında asker soğuk, açlık ve salgın hastalıktan hayatını kaybetmişti. Ruslar, Van’ı 1915, Muş ve Bitlis’i 1916’da işgal etmiş, daha sonra ise Erzurum, Erzincan kıyı kesiminde ise Trabzon’un batısına Hurşit Çayı’na kadar olan toprakları işgal etmişlerdi.⁸³

77 *Düstur*, Tertib 1, C.5, s. 75.

78 Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 198.

79 Noemi Levy-Aksu, *Osmanlı İstanbul’unda...*, s. 233.

80 Noemi Levy-Aksu, *Osmanlı İstanbul’unda...*, s. 232.

81 Ferdan Ergut, *Modern Devlet...*, s. 198.

82 Hikmet Tongur, *Türkiye’de Genel...*, s. 251-252.

83 Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel, *Türk İnkılap Tarihi*, 10. bs., İstanbul, Der Yayınları, 2005, s. 57-58.

Sarıkamış Harekatı'nın başarısızlık ile sonuçlanmasından sonra Ruslar, 1916 yılının sonuna kadar ilerlemişlerdi. İşgal edilen bölgelerde yer alan halk da iç bölgelere doğru göç etmek zorunda kalmıştı. 1916 yılında Dâhiliye Nezareti tarafından yayımlanan “*Menatik-ı Harbiyyeden Vürud Eden Mültecilerin Sevk, İskân, İâşe ve İkdarlarını Mübeyyin Talimatnâme*” ile yapılacak yardımlar ve göç yolları belirlenmişti. Talimatname ile memleketlerinden göç etmek zorunda kalan ahalinin yerleştirileceği bölgeler şu şekilde belirlenmişti: Adana (Merkez, Cebel-i Bereket, Mersin, Kozan sancakları), Halep (Merkez ve Ayıntab sancakları), Diyarbakır (Merkez, Mardin, Siverek, Ergani Madeni sancakları), Sivas (Merkez ve Karahisar-ı Şarki sancakları), Ma'mûretü'l-'azîz (Merkez ve Malatya sancakları), Musul (Merkez, Kerkük ve Süleymaniye sancakları), Van (Hakkâri'nin cenup ve garp cihetleri) ile müstakil livalardan Urfa, Canik, Zor ve Maraş.⁸⁴

Dahiliye Nezareti'nin talimatnamesi doğrultusunda ahali göç etmek zorunda kalan bölgeler, dört farklı grupta toplanmıştı. Bu gruplardan biri Urfa'nın da içinde bulunduğu gruptur. Buna göre Van ve Bitlis'ten göç edenler, Diyarbakır yoluyla Diyarbakır'a bağlı bölgelere, Urfa, Antep ve kısmen Adana'ya göç etmişlerdi. Bu dönemde Urfa'ya gelen muhacir sayısı 40.000 idi.⁸⁵ Muhacirler, Erzincan Mütarekesi'ni (18 Aralık 1917) müteakip Rusların işgal ettikleri bölgelerden çekilmeye başlamasından sonra geri dönmeye başlamışlardı. Urfa'da bulunan Bitlisli mülteciler de Siverek ve Diyarbakır üzerinden kabileler halinde dönmeye başlamış, daha sonraki dönemde geri dönüşler devam etmişti.⁸⁶

Urfa'ya gelen muhacirlerden bazıları daha önce Van ve Bitlis'te polis olarak görev alan kişilerdi. Bu polis memurları Urfa'da kaldıkları dönemde Urfa'da geçici olarak istihdam edilmişti. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Bitlis mürettebatından olan Haydar Gani Bey ve Asım Bey dışında kalan polis memurları daha önce Van polis kadrosunda görev yapmıştı.

84 Süleyman Tekir, “Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Rus İşgal Bölgesinde Yapılan Göçler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/32, 2016 Bahar, s. 56.

85 Süleyman Tekir, “Birinci Dünya Savaşı'nda...”, s. 57.

86 Nedim İpek, “Birinci Dünya Savaşı Esnasında Karadeniz ve Doğu Anadolu'da Cereyan Eden Göçler”, *19 Mayıs ve Milli Mücadelede Samsun Sempozyumu Bildiriler (16-20 Mayıs 1994)*, s. 177-208.

Künye	İsmi	Baba Adı	Memuriyeti	Mülâhazat
16	Mustafa Vehib	Bahaddin	Komiser Muavini	Van mürettebatından olup muvakkaten Urfa'da müstahdemdir.
10	Mehmed Şükrü ⁸⁷	Hacı Zilan	Komiser Muavini	“ “
1	Haydar Gani	İsa	Komiser Muavini	Bitlis mürettebatından olup muvakkaten Urfa'da müstahdemdir.
45	Mehmed Hulusi	Mustafa	Polis Memuru	Van mürettebatından olup muvakkaten Urfa'da müstahdemdir.
91	Mehmed Hakkı ⁸⁸	Yusuf	Polis Memuru	“ “
51	Mehmed Nazif	Hüseyin	Polis Memuru	“ “
110	Halil Hulusi	Hacı İsmail	Polis Memuru	“ “
27	Reşid Rıdvan	Mehmed Rıdvan	Polis Memuru	“ “
95	Mehmed Tevfik	Yakub	Polis Memuru	“ “
	Mehmed Hurşid	Reşid	Polis Memuru	“ “
13	Mehmed Dursun	Ali	Polis Memuru	“ “
21	Mehmed Reşid	Reşid Bektaş	Polis Memuru	“ “
14	Asım ⁸⁹	Şakir Bey	Komiser Muavini	Bitlis “ “
96	Ali Fevzi ⁹⁰	Süleyman	Polis Memuru	Van “ “

Tablo 8: Urfa'da Geçici Olarak Görev Yapan Bitlis ve Van Polisleri⁹¹

Fakat, Urfa'da bulunan geçici polisler büyük zorluklar yaşamışlardı. Nitekim Bitlis komiser muavini ve memur aileleri adına Gülsüm Hanım, Dersaadet'e gönderdiği telgrafta; eşlerinin üç seneden beri değişik yerlerde, bir senedir de Urfa'da görev yaptıklarını ve eşlerinin aldıkları maaşın geçimlerini sağlamaya yetmediğini belirtmişti. Ayrıca çocuklarının da feryadından bahsederek eşlerinin başka bir yere nakledilmesini istemişti.⁹² Urfa'daki yaşam koşullarının zorluğundan dolayı Mehmed Hulusi ve Hurşid Efendiler de Konya ya da Adana'ya nakledilmeleri talebinde bulunmuşlardı.⁹³ Urfa'da savaşın getirmiş olduğu ağır yaşam koşulları Urfa'da yaşayan herkesi olduğu gibi geçici olarak Urfa'da görev yapan polis ailelerini de etkilemişti.

87 Mehmed Şükrü Bey, Eylül 1333 tarihinden itibaren Urfa'da görev yapmamıştır.

88 Mehmed Hakkı Bey, 20 Haziran 1333 tarihinde istifa etmiştir.

89 Asım Bey, 11 Eylül 1333 tarihinden itibaren Urfa'da çalışmaya başlamıştır.

90 Ali Fevzi Bey, Teşrin-i evvel 1333 tarihinden itibaren Urfa'da çalışmaya başlamıştır.

91 *BOA, DH.EUM.MEM*, 88/12, 29 Nisan 1333 (29 Nisan 1917); *BOA, DH.EUM.MEM*, 88/25, 26 Mayıs 1333 (26 Mayıs 1917); *BOA, DH.EUM.MEM*, 89/9, 11 Haziran 1333 (11 Haziran 1917); *BOA, DH.EUM.MEM*, 90/11, 11 Temmuz 1333 (11 Temmuz 1917); *BOA, DH.EUM.MEM*, 92/4, 25 Ağustos 1333 (25 Ağustos 1917); *BOA, DH.EUM.MEM*, 96/24, 7 Kânun-ı sâni 1333 (7 Ocak 1918); *BOA, DH.EUM.MEM*, 96/29, 1 Kânun-ı sâni 1334 (1 Ocak 1918); *BOA, DH.EUM.MEM*, 96/30, 1 Kânun-ı sâni 1334 (1 Ocak 1918); *BOA, DH.EUM.MEM*, 96/31, 1 Kânun-ı sâni 1334 (1 Ocak 1918); *BOA, DH.EUM.MEM*, 96/32, 1 Kânun-ı sâni 1334 (1 Ocak 1918); *BOA, DH.EUM.MEM*, 96/34, 1 Kânun-ı sâni 1334 (1 Ocak 1918).

92 *BOA, DH.EUM.MEM*, 93/26, 1 Teşrin-i evvel 1333 (1 Ekim 1917).

93 *BOA, DH.EUM.MEM*, 105/41, 11 Şubat 1334 (11 Şubat 1918).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kolluk kuvvetleri yeniden yapılandırılmıştır. Bu kapsamda 20 Mart 1845 tarihinde 17 maddeden oluşan bir nizamname yayımlanmış, 10 Nisan 1845 tarihinde Polis Teşkilatı kurulmuştur. 1879 yılına kadar polis ve jandarma ordudan bağımsız, fakat aynı merkezden kumanda edildiği "Tevhid-i Zabıta" dönemi yaşanmıştır. II. Abdülhamit döneminde polis teşkilatında gerek eğitim gerekse yaygınlık açısından ilerleme sağlanmış, polisler mesleklerinde profesyonelleşmeye başlamışlardır. Fakat bütün bu ilerlemelere rağmen Urfa'da polis, tek başına iç güvenliği sağlamakta çok yetersiz kalmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra polis teşkilatında Avrupa'dan örnek alınarak yeni düzenlemeler yapılmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki gelişmelere paralel olarak Urfa'da görev yapan polis memurlarının eğitiminde ilerlemeler kaydedilmiş, gayrimüslim polislerle de yer verilmiş, polis sayısı artırılmaya çalışılmıştır. Fakat II. Meşrutiyet döneminde de Urfa Polis Teşkilatı tek başına iç güvenliği sağlamakta yetersiz kalmaya devam etmiş, iç güvenlikteki bu açık jandarma tarafından kapatılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)⁹⁴

Bâbîâlî Evrak Odası (BEO)

Dahiliye İdare (DH.İD)

Dahiliye Emniyeti Umumiye Muhasebe (DH.EUM.MH)

Dahiliye Emniyeti Umumiye Memurîn (DH.EUM.MEM)

94 Faydalanılan belgelerin numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

Dahiliye Emniyeti Umumiye Muhaberât ve Tensikât (DH.EUM.MTK)

Dahiliye Emniyeti Umumiye Tahrirat (DH.EUM.THR)

2. Resmî Yayınlar

Düstur, Birinci Tertip, C.8, 5 Nisan 1323 (18 Nisan 1907), s. 666-692.

Düstur, C.5, İkinci Tertip, İstanbul, Matbaa-i Amire, s. 386.

Düstur, Tertib 1, C.5, s. 75.

Düstur, C.5, İkinci Tertip, İstanbul, Matbaa-i Amire, s. 386.

3. Salnameler

1299 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1299.

1300 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1300.

1302 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1302.

1303 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1303.

1305 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1305.

1306 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1306.

1307 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1307.

1308 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1308.

1309 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1309.

1310 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1310.

1312 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1312.

1313 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1313.

1314 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1314.

1315 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1315.

1316 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1316.

1317 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1317.

1318 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1318.

1319 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1319.

1320 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1320.

1321 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1290.

1322 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1322.

1323 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1323.

1324 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1324.

1326 *Halep Vilayet Salnamesi*, Vilayet Matbaası, Halep, H. 1326.

4. Süreli Yayınlar⁹⁵

Polis Mecmuası
Takvim-i Vekayi

5. Araştırma Eserler

- Akşin, Sina: *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 5. bs., Ankara, İmge Kitapevi, 2009.
- Alyot, Halim: *Türkiye’de Zabıta (Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum)*, Ankara, Kanaat Basımevi, 1947.
- Bayraktar, Hilmi: *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Urfa Sancağı (İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapı)*, Elazığ, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2007.
- Belgelerle Türk Polis Tarihi*, 2. bs., Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü, Arşiv ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Birinci, İhsan: “Emniyet Teşkilâtımızın Tarihçesi”, *Hayat Tarih*, Ocak 1966, S.12, s. 77-81.
- Birinci, Ali: “Türk Emniyet Teşkilatında “ilkler””, *Polis Bilimleri Dergisi*, C.1, S.3, 1999, s. 9-16.
- Çadırcı, Musa: *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 3. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2013.
- Remzi Çavuş: *Galip Paşa (Pasiner)’nin Askeri ve Siyasi Hayatı (1868-1939)*, Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015.
- Ergin, Osman Nuri: *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, C.1, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.
- Ergin, Osman Nuri: *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, C.2, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1995.
- Ergut, Ferdan: *Modern Devlet ve Polis, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- Gencer, Ali İhsan-Özel, Sabahattin: *Türk İnkılap Tarihi*, 10. bs, İstanbul, Der Yayınları, 2005.
- Gülmez, Mesut: “Polis Örgütünün İlk Kuruluş Belgesi ve Kaynağı”, *Amme İdaresi Dergisi*, S.16/4, Aralık 1983, s. 3-15.
- Hanioğlu, M. Şükrü: *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

95 Adı geçen gazetelerin tarihleri ve sayfa numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

- İpek, Nedim: “Birinci Dünya Savaşı Esnasında Karadeniz ve Doğu Anadolu’da Cereyan Eden Göçler”, *19 Mayıs ve Milli Mücadelede Samsun Sempozyumu Bildiriler (16-20 Mayıs 1994)*, s. 177-208.
- Kansu, Aykut: *1908 Devrimi*, 4. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- Karal, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, 4. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- Levy-Aksu, Noemi: *Osmanlı İstanbul’unda Asayiş (1879-1909)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.
- Levy-Aksu, Noemi: “Polislikle ilgili Bilgilerin Dolaşım Tarzları: Osmanlı Polisi için Fransız Modeli mi?”, Noemi Levy, Nadir Özbek ve Alexandre Toumarkine (Eds), *Jandarma ve Polis Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Mustafa, Süheyla Nil: *Making of the Ottoman Policemen (1876-1918)*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.
- Okçabol, Derviş: *Zabıta Tarihi*, Ankara, Ankara Polis Enstitüsü Neşriyatı, 1940.
- Okçabol, Derviş: *Meslek Tarihi*, Ankara, Ankara Polis Müdürlüğü Neşriyatı, 1939.
- Sönmez, Ali: “Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845-1850)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2005, C.24, S.37, s. 259-275.
- Tekir, Süleyman: “Birinci Dünya Savaşı’nda Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Rus İşgal Bölgesinde Yapılan Göçler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/32 (2016 Bahar), s. 43-65.
- Tongur, Hikmet: *Türkiye’de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Ankara, Kanaat Basımevi, 1946.
- Toprak, Zafer: “Güvenlik Hizmetleri”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.3, 1994, s. 457-458.
- Tunaya, Tarık Zafer: *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C.3, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Yılmaz, İlkey: *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde II. Abdülhamit Dönemi Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.